

II.

Skippings Herred.

(154) I alle de Dipl, mig ere komne for Øie hedder det Skippings- eller Skyppingshæret, S. R. D. VII, 123. 527: indbefattet i de ældre Tider ikkun de 4 Kirkesogne: Walekeldæ, Hwyrf, Særslev, Fyælentzlef, saaledes 13 og 14 Sec. S. R. D. VII, 123. Oprindelsen til Navnet uidentivl af Skib. Skibe. Maaske var der ved Skippinge et Skibrede, eller Samlingsplads for et vist Districts Skibe, naar de droge ud paa Ledning. I de Dage synes det at der var Gjennemfart fra Lammefjorden forbi Draxholm ud i Nexelbugten og derfra videre. Svinninge Vewile gik da og noget høiere op til Skippinge Bye end nu; saa at Stedet synes beqvemt til en saadan Samlingsplads, da man der inde i Vigen, der nu udgjør Svinninge Veile, havde Læ for alle Vinde, og formedelst de høie Bakker, der da have været skovklædte, kunne ligge i Skjul for de gennem Beltet passerende Fjender, ligesom og hastig angribe dem, naar man fandt for godt. De øvrige Steder af samme Navn i Sjælland og Jylland have en Beliggenhed, der minder om en lignende Bestemmelse; saasom Skibbinge ved Præstø, Skibet ved Veile og andre flere.

Herreder grændser mod Ø. til Tudseherred, og Lammefjorden, i N. støder det til I Odsherred, Havnsæe eller (155) Nexelbugten og Saltbæk Viig eller Fjord, i V. til Arts- og i S. til Løve-Herred, under N. V 55° 34' 30" til 55° 16' 0". V. L. fra København 1° 7' til 1° 7' til 1° 23' 30". Middagsforskjel, over Bregninge Kirke, der omtrentlig ligger midt i Herredet, 5' 13" sildigere end København: største Længde i S. og N. 21½ Miil, største Brede i Ø og V. 2 Mile. Samme Dagslængde som København, under hvis Parelel det ligger.

Herredet har en meget uregelmæssig Figur; derved et Grændseomfang af 16, 75 M. Nexel- og Seierøe ei indbegrebne. Total Areal = 4,1267 ¹Mile = 4,1399 Tdr. Ld.; priv. Ager og Engs Hartkorn = 295 – 7 – ” – ” -, upriv = 3109 – 4 – 2 – 1 – “ – “. 12 Kirkesogne, 6 Præstegaarde, 10 Skoler, 8 Hovedgaarde, 37 Landsbyer, 340 Bøndergaarde, 57 Boelssteder, 9 Møller, hvoraf 5 Vandmøller, 586 Huse med Jord, 265 uden Jord, et Folketal af 7650 Mennesker; paa ¹ M., altsaa 1853,3 deriblandt 141 under offentlig Forsørgelse. 1826 fødtes: ægte 221, uægte 7, dødfødte 10, ægteviende 68 Par, døde 135: altsaa 86 flere Fødte end Døde. Hvert 32 Barn uægte, hvert 22 dødfødt. Senere Angivelser har jeg ei kunne erholde. Qvægstanden kan antages = 2677 Heste, 5283 Qvægshøveder, 8816 Faar, 2678 Sviin.

Som Herredet uden nogen Tvivl bær Navnet efter Skippinge Bye, saaledes var sandsynlig og der en Slags Kjøbing. Nu har Herredet endskjønt saameget større end den Tid, da det kun indbefattede 4 Kirkesogne, dog ingen Kjøbstæd, men man søger de nærmeste Kjøbsteder, dog Holbek mere end Kallundborg. (157)

Kongeveien gennemskjærer Herredet fra Ø til V, træder ind deri ¼ M. Ø. for Særslev Kirke, gaaer over Faverbo Kroe, ret kjønt Gæstgiversted med en skøn Udsigt over Haunsø og Nexelbugten . der ligesom mange andre Stede i Amtet fortjene en heldig Kunstners Opmærksomhed – over Bregninge, Vindskinde, forbi Birkendegaard, hvorefter den ¼ Miil Ø. for Tømmerups Kirke træder ud af Herredet. – Vindskinde Kroe og Veilekroen strax ved Birkendegaard ere simple Værtshuse. Veien bugter sig temmelig meget og gjør endog ved Vidskinde en Vinkel af 120°. Jorbunden, hvorpaa Veien

er anlagt, er fra dens Indtræden i Herredet Ø. fra stedse leret indtil Faverbo Kro, men videre vestlig er den Sand og Gruus, især over Bregninge og Logtved Marker, der næsten ikke ere andet end Gruus, Sand og Steen = Havbund, hvorfra Havet allerede i de ældre Tider har trukket sig tilbage. Fra Veiens Indtræden i Herredet østlig er Jordbunden stedse opstigende indtil Faverbo Kro, men videre vestlig er den Sand og Gruus, især over Bregninge og Logtved Marker, der næsten ikke ere andet end Gruus, Sand og Steen = Havbund, hvorfra Havet allerede i de ældre Tider har trukket sig tilbage. Fra Veiens Indtræden i Herredet østlig er Jordbunden stedse opstigende, hvorefter den igjen hæver sig indtil den træder ud af Herredet, men har dog alt inden Grændseskjellet begyndt at dale. Udsigterne paa hele Veien ere skønne, især N. N. V og V. efter ligefra N. O. og Ø. ud. Man har det anseelige Værhøj ved Adlersborg Slot nordlig, Nexelbugten ved Nexeløen N. V. og naar man har naaet Høiden ved Dyrebjerg ligger den vestlige Deel af Landet ved Kallundborg for Øiet. S. er Øiesynet noget mere begrændset, i det Landet ind ad mod Skaritsøe endnu mere høiner sig. N. O. og Ø. ligge derimod Lammefjorden, Odsherreds sydligste Kyst, og en Deel af Mjærløs og Tudseherrederne for Øiet. Det største Fald paa (158) Veien er mellem Dyrebjerg (Dyres-Bjerg) og Bregninge 3" paa Favne, og for af Fladet ei skule blive større blev Dyrebjerg paa Hagendrup Mark gennemskåret med 20 Fods Dybde, ligesom og betydelige Opfyldninger her og flere Steder maatte gjøres for at vedligeholde en regelmæssig Afsænkning. Foruden endeel Broer under Veien, er Bregning Broe over Aaen derved paa dette Strøg den mærkeligste; den er ikke som de øvrige Broer paa Kongeveien hvælvet, men sluttet med lange kløvede og nøie sammenpassede Dækstene, 3 Alen lang og høi. Den egentlige Chaussee eller Steenvei er 16 Fod bred, 13 Tom tyk, foruden den paaførte Gruus, dens Holding fra Midtveiens største Høide indtil Steenveiens Kant 8 Tom. Ved hver Side af Steenveien er en Jordvei (Rabat) 10 Fod bred, med 10 Tom. Holding, ved hver Side af Veien en Grøvt af 9 Fods Brede og 3 Fods Dybde. Hele Veien Brede = 36 Fod. Plantningen paa Veien findes ved Faverbo Kro, langs ned ad Dyrebjerg og ved Vidskinde.

Foruden denne Hovedlandevei løber den gl. Kallundborg Landevei, ogsaa Skovveien kaldet, fordi den forud gik aldeles gennem Skove og endnu passerer gennem en Deel af disses Levninger, næsten parallel med denne, dog mere i de østlige Herreder, nemlig Mjærløse og Tudse Herrederne, end i dette. Den træder ind i Herredet i den skønne Egn ved Skaritsholm, (Stokkebjerg), gaaer gennem Bjægsted og Breninge, hvor den støder til Hovedlandeveien, Veien er noget bugtet, da man ikke her som ved Chausseen lagde en aldeles ny Vei, dog bleve mange Bugter af den gamle Vei dels rettede, dels overskaarne. Den passerer her i Herredet over et høit og sandigt (159) Jordsmen, der afsænker sig noget ved Bjægsted, derfra over Gruus og Steen, indtil den ved Bregninge forener sig med Hovedlandeveien. Veien har 29 Fods Brede, Steenveien 10 á 12 Fod, Holdingen fra Midten 6 Tom. Jordveien 5 – 6 Fod, Holdingen 5 Tom., Grøvterne 5 – 6 Fod brede, 2 – 3 Fod dybe.

Foruden disse 2 Veie passere endnu gennem Herreder Veien fra Nyekjøbing til Kallundborg. Den træder ind i Herredet strax S. for Adlersborg ved Stareklint, gaaer over Egemark, Follesløv, Eskebjerg, Kalrød, Vidskinde Veile, Asmindrup, hvor den støder til Kongeveien V. for Birkendegaard og gaaer derpaa til Kongeveien V. for Birkendegaard og gaaer derpaa ud af Herredet. Vidskinde Veile er ofte ved N. V. Vinde saa opsvumlet at den ei med Sikkerhed kan passeres, hvorefter man dreier af fra Follesløv over Rumperup, hvorfra er en ½ Miil til Kongeveien, hvorpaa man da passerer videres den forhen beskrevne Route. Paa denne Vei kun et simpelt Krosted i Veilekroen.

I Forbindelse med denne Vei begynder Nyekjøbings Vei til Slagelse, men den tager strax en sydlig Retning; thi efter at den har passeret Stareklint, tilligemed Veien derfra til Kallundborg drier den af

østlig Særslev, Snertinge, Stokkebjerg gennem Stokkebjerg Skove, øst forbi Skarits Sø, gennem Holmstrup, hvor der er en mærkelig Kirke, at en Miniatur af Roeskilde Domkirke over Broemølle, hvor denne Vei gaaer aldeles ud af Herredet.

Fra Vindekilde, hvor Nyekjøbingsveien til Holbek over Draxmølle, Hørve, Veile By og Svinninge Veile, hvor den træder ud af Herredet. At der i øvrigt er Vei mellem Bye og Bye og saaledes gennem alle Retninger i (160) Herredet følger af sig selv; men at beskrive dem anseer jeg uforment. Kun maa jeg tillægge, at der arbeides med megen Iver har i Amtet paa at bringe alle Veie i anordnet Stand.

Uagtet Herredet ligger høit og har tildeels en meget sandig Jordbund, har det dog ikke Mangel paa Vand, thi mellem de høie Bakker ere en Deel Fordybninger, og da Underlaget er Leer og tildeels Mærgel i den nordlige Deel, ere derved opkomne adskillige større og mindre Vandsamlinger, foruden de rindende Vande i Aemoseaaen, der begrænder Herredet i S. og Bregningeaaen, der gennemskjære det i N. V. Retning.

1) Den anseeligste og Een af de største Søer i Holbeks Amt er Skarits-Sø, = Skars-Sø af den Gaard derved, der endnu heder Skarritsholm, mellem Bjergsted og Holmstrup Sogne. Høie, skovbegroede Banker omgive den, Bredderne selv lave, lerede, stenede, rør- og sivbegroede; meget dyb og meget Mudder i Bunden, klart og godt Vand, meget fiskerig, betydeligt Afløb til Aemoseaaen, romantisk Beliggenhed, deilig Udsigt fra Landeveien ud over Søen til Astrup. Areal c. 377 Tdr. Ld.

2) Vest derfor: Søndre og Nørre Sø ved Aunsøegaard, den første 16 Tdr.Ld., tørvet og muddret Bund, rør- og sivbegroet, ubetydeligt Fiskeri, vil ogsaa snart aldeles forsvinde af Søernes Tal, da den aarlig mer 4e og mere tilgroer. (161)

3) Syd derfor Mar-sø S. R. D, VII, 27. Madezø = Mates eller med Hensyn paa det første Navn Mars's Sø. Begge Navne findes i Middelalderen og før S. D. H. 14, 99. 25. 11. 562. V. Simonsen Udf. over N. H. 1, 90. i Jordløse Sogn, muddret og stenet Bund, temmelig dyb, godt Fiskerie, stedse vandholdig; Udløb i Hallebyaaen, c. 69 Tdr. Ld.

4) Broekjøb eller som den og forhen, da den havde Vand kaldtes: Kajemose Sø, Holmstrup Sogn er nu, efterat Aemosen er udgravet, ikkun en Fordybning i dennes Leie, der holder Vandet lidet længere end den øvrige Deel af Aemosens Enge, ellers for der meste tør; rør- og sivbegroet, tørvet. Areal c. 48 Tdr. Land. Den gaar ogsaa, naar Aemoseaaen stedse beholder sit nu fordybede Leie, snart ud af Søernes Tal.

Herredet har 3 betydelige Mosedrag:

1) Et paa begge Sider af Vidskinde Veile. Det har en Længde af 1 1/6 Miil og en Middelbrede paa begge Sider af Aaen af 700 Alen, begynder fra Søerne ved Aunsøegaard, gaar ligesom Aaen slangebugtet og ender sig først ved Aaens Udløb i Veilen. Det er dog for største Delen befriet fra Vandstaden og vilde blive der aldeles naar dette ikke var afhængigt af Vidskinde Veile, der med V. og N. V. Storme meget fyldes med Havvand fra Saltbek Viig. Derimod er intet andet Raad end en Dæmning for Veilen, hvilket vilde have en Deel vanskeligheder og ikke saa Bekostninger til Følge, uden noget særdeles vigtigt eller nødvendigt Øiemed derved blev opnaaet.

2) Det andet betydelige Mosedrag i Herredet, er det paa venstre Side af Hallebyaaen, der her skiller Skippings Herred fra Løve Herred. Det er nu vel ikke mere (162) hvad det var i ældre Tider, da den hele vidtløftige Strækning mellem Ørsøe Mølle og Tiis-Søe stod især om Foraaret i et Hav, da det har derfor endnu ikke tabt sin sumpede Natur, og der maa stedse holdes et vaagent Øie dermed, thi den mindste Standsning af Vandet sætter strax en større eller mindre Flade deraf under Vand. Mosedraget indeslutter den ovenfor beskrevne Mar Søe eller Made Søe. Den største Deel af Mosedraget har forhen været begroet med Elleskov nu sees kun svage Levninger deraf. Det hele Mosedrag paa denne Side Aaen c. 570 Tdr. Ld.

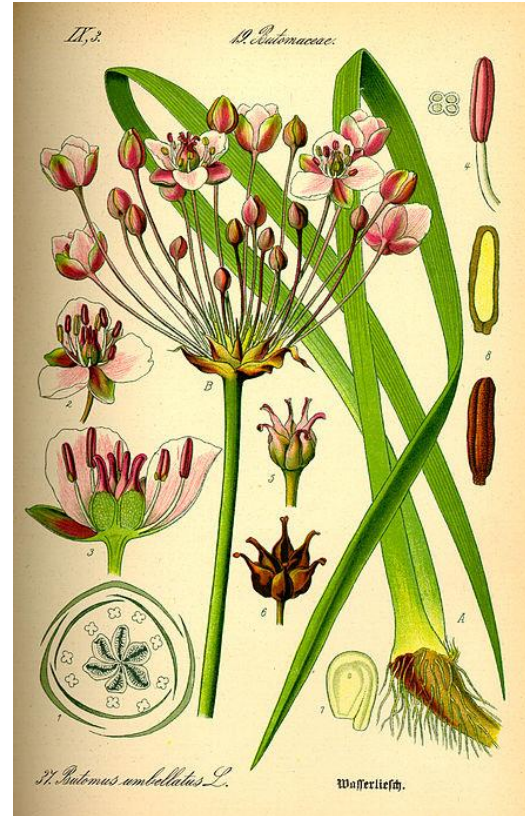
3) Mosedraget fra Broemølle langs den nordlige Side af Aaemoseaaen. Det er en Deel af den nu udgravede Aamoses Leie, indeslutter den forhen beskrevne Broekjob eller Kajemose Søe. Det er nu paa Tørvegravene nær altid tørt, da Aaens Løb er oprenset, udvidet og fordybet, og intet Vand standses ved Broemølle. Det indeholder en betydelig Deel god Tørv. Dets Areal kan med et rundt Tal antages = 700 Tdr. Ld.

Af Aaer har Herredet kun Een, nemlig Bregninge Aae, der fra sin Begyndelse til sit Udløb ligger aldeles indenfor Herredets Grændser. Den udspringer fra Søndersøen ved Aunsøe, retter sit Løb nordlig indtil Bregninge, hvor den passerer under Kongeveien, vender sig derpaa mod N. V. og falder efter et Løb af c. 1 ¼ M. ud i Vidskinde Veile, heelt igjennem med sumpede og tørvede Bredder, dog ikke af nogen betydelig Udvidelse, naar dens første Udspring ved Aunsøe undtages. Aae (163) er som Søen hvoraf den udspringer ubetydelig. Men naar Veilen ved N. V. skyldes med Havvand, saa kan den svulme betydeligt op og det eneste Sted, hvor den da med Sikkerhed kan befares, er Broen ved Bregninge. Dog passerer den mindre Landevei fra Bjergsted til Vidskinde over den paa en Bro der S. for.

Meget betydeligere end denne er Aaemoseaaen og Hallebyaaen, der omgiver Herreder i S. og stiller det saave fra Løve- som Arts-Herred. Den træder ind i Herredet S. for Brokjøb, hvor dens Løb er rettet vester i, dog med et Par Bugtninger; men imellem Kajemose og Sønderød vender sig nordlig og aaer under Broen (hvelvet Steenbroe) ved Broemølle, hvor dens fide og sumpede Bredder omvexles med høie, lerede, sandede, stenede og skovbegroede Bakker forbi Rangle Mølle, hvor den pludselig vender sig vestlig og gaar under Broerne derimellem og Ørsemøllebroe. Her optager den Skarritssøens Afløb, vender derpaa sit Løb ligesaa pludselig til S., faaer herfra Navnet Hallebyaaen, gaaer igjennem et Mosedrag og flader efter et Løb af 2½ Mile, efter at have passeret Hallebybroerne, ud i Tiis Søe, og træder derved ud af Herredet. Aaeløbets Dybde under Mosens Oveflade er forskjellig fra 1 til 2 Alen, undtagen fra Broemølle, hvor der mod de høiere Aaebredder er en Dybde af over 2 til 5 Alen. Aaens hele Bredde er i Almindelighed 8 Alen. Faldet i hele Aaemosen ubetydeligt indtil Broemølle, men derfra stærkt indtil Ørsøe Mølle, paa hvilket Træk Rangle, Strids og Ørsøe Mølle gaae ved dens Vand og paa ethvert af disse Steder giver et Par Alens Fald, foruden det Aaen i sig selv haver. Bunden i Aaen er tørvet og muddret, sjeldent fast og (164) da Leer, og endnu sjeldnere, det man skulde formode, Sand; ikkun igjennem Skoven neden for Broemølle er Aaebunden stenet, hele Aaen stærkt begroet med Aaelander (*Nymphæa lut. et alba*) samt adskillige Steder og med skjærmd. Aaziir (*Butomus umbell.*) ligesaa en Deel Rør og Siv. Vandet fersk og klart, men jordret indtil Broemølle, siden bedre.

Nymphaea albe (Åkande)

Butomus umbell (brudelys)

Naar undtages nogle Smaabække fra Kilder i Skovene, hvis Vand er jernholdigt og svovlet, findes intet usædvanligt. Aaen er ikkun seilbar for Baade, for saavidt Vandmøllerne ei lægge Hindring i Veien, dog kun i en vandrig Vinter og Foraarstid. Lidet eller intet Fiskerie. Hele Aaen har Hovedfald mod Vester.

Nærmest til Aaerne slutte Veilerne sig. Af dem ere der een i Herreet og en Anden, der paastøder det.

1) Den første er Vidskinde Veile, paa Landeveien fra Nyekjøbing til Kallundborg N. V. for Bregningen c. 1300 Fod bred paa det Sted Veien passerer derover. Den anvises ved Varder og kan passerer med alle Vinde, N. V. undtagen; thi naar denne eller paagrændsende Vinde i samme Quadrant blæse heftigt eller holde ved i nogle Dage, opsvulmer den saaledes at den ei uden Fare og undertiden aldeles ikke kan passerer. Men denne Passage har nu meget tabt sig, og man søger hellere Kongeveien mellem Holbek og Kallundborg. Veilen er i øvrigt flad, lavvandet, for det meste sandet og ei opfyldt med Steen.

2) Alleshauge Veile mellem Alleshauge By og Øen Store Wrøy, 1100 Alen bred mellem begge Lande, kan ikke passerer uden i Baade, da den i dagligt Vande har en Dybde, men kun paa en kort Strækning, af 10 til 12 Fod i det dybeste. Den passerer kun af det Qvæg, der (165) græsses paa Øen, der undertiden formedelst Mangel af Læ der, i svære N. V. Storme vove sig i Vandet for at svømme over til Alleshauge, hvilket og undertiden lukkes. Øen hører til Artsherred.

3) Svinninge Veile mellem Veileby, Hørve Sogn og Svinninge By i Tudseherred, omtrent 600 Alen i Vadestedet, opsvulmede i N. V. Storme og blev derved baade farlig og undertiden upasseerlig. Dertil kom endnu at Bunden var Leer, og deri dybe Huller, som vel bleve fyldte med Steen men som derved bleve end værre, saa at de tilsidst maatte afvises ved Varder. Det var Hoved- og næsten den eneste Passage for Odsherreds Vognfærsel, og lagde ved Vinters- og Foraarstider samme megen Hindring i Veien. Nu ere alle disse Hindringer hævede ved Anlægget af en Chausse derover. Dæmningens Længde i alt = 2532 Fod, deraf = 1332 over Vadestedet; Høiden deraf 10 Fod fra Bunden; Fundamentets Brede i Grunden = 88 Fod, Veien ovenpaa = 28 Fod bred. De øvrige 1200 Fod ligge paa Svinninge Enge, som ikkun ved Høivande overskylles og Dæmningen aftager i Høide alt som den stiger op ad Engene fra 10 til 3 Fod og Breden i Bunden i Forhold dertil fra 88 til 36 Fod, ovenpaa er den 12 Alen bred ligesom de øvrige Landeveie. Skraaning (Doseringen) langtsomt afsænket og samme belagt med store Steen i Tang. Midt paa Dæmningen en Broe af raae Kampestene i 8 Sluser, hvoraf de 4 midterste af 3 Alens Brede de andre 4 ved Enderne af 2 Alens, dækkede med udflakte Dæksteen af Kamp og 22 hugne Afvisere overnpaa. Paa begge Sider af Broen ere Ege. Iisbrækkere anbragte, 7 paa hver (166) Side. Paa Dæmningen en Allee af kanadiske Popler. Ved Høivande med N. V. Storme kan vandet stige til 6 Fod over sin Middelhøide, med vedholdende O. og S Vinde kan Veilen adskillige Steder blive tør.

Vi ville ende Herredets Hydrographie med at kaste et Blik paa de Fiorde og Vige, der paastøde samme i Ø. og V, Vi begynder ved Draxholm N. fra Syd ned til Herredsgrændsen. Strax derved have vi Nexel-Bugten = Nexeløe-Bugten. Den begynder ved Ordrups Næs i Odsherred og rækker indtil Alleshaug Odde. en Strækning af 2 Mile. Den deler sig i den østlige mellem Nexeløe og Alleshaug. Kysterne derved er alle flade, labe og sandede, for en Deel Lyngbegroede, hvor man endog tydelig seer Sand- og Steenrevlerne, der forhen have lagt paa Havets Bund, naar Næsset ved Havnsøe derfra undtages, hvor Landet høiner sig og affalder med Klinter ud imod Nexel, hvoraf denne Øe er en Fortsættelse. Mellem Øens Sydende og Fastlandet er i Dybet omtrent 2 – 3 Al. Vand, men ellers overalt i Bugten tilstrækkelig Dybde, endog for temmelig store Skibe og selv Orlogsmænd kunne finde Vand nok endog flere Steder. Mellem Haunsøe og Stød, en der fra Egnen udflydende Arm ligger Troneveilen med lavt Vand og Steen. I Mundingen deraf en lille Holm, Ægholm. Den vestlige Deel udgjør Bugten mellem Alleshaug og fornævnte Stød, med en dybde af 3 til 4 Favne Vand og reent Seilløb, dog er Landdalingen i hele Bugten paa en ubestemt Strækning fra Landet af langsom og udstrakt. (167)

Fra Alleshaug og saa videre Vester i indtil Mulen ved Saltbæk, Raklev Sogn, findes den saakaldte Saltbæk Viig eller Fjord c. 0,5980 [□] Mile, rækker fra sin Munding indtil Vidskinde Veiele 1 ¼ Miil med forskjellig Brede fra ¼ til ¾ Miil, har en Dybde af 1 – 4 Favne, 2 Indseglinger, østlig mellem Alleshaug og store Wrøy og en anden mellem Mulen og lille Wrøy. – Den dækkes fuldkomment for al Søegang af disse Smaaøer i Mundingen, og udgjør en naturlig og stor Havn for Middelskibe, saaledes som flere Kjøbstæder i Sjælland maatte ønske sig at have. Kysterne derved ere lave, flade, afdalende, stenede og nogle Steder lyngbegroede; herved laae den i vore Kjøbstad-Historie ei ubekjendte, Korshavn. Skibe over 9 Fods dybtgaaende, kunne ei passere Løbene uden i Høivande.

Østlig støder Herredet paa en Kyststrækning af c. 1 ¼ Miil til Lammefjorden og Svinninge Veile, der er en Indvig deraf. Begge Dele have ingen synderlig Dybde c. 1 – 2 Favne med langt fra Landet udgaaende Grunde. Seilløbet for Rørvigs Jagter, de eneste Skibe, der befare denne Fjord, gaaer

mellem dette Land og S. for Lammehomene. Endskjønt Kysterne paa denne Strækning ere temmelig høie og have saa temmelig Reisning, er dog Afsænkningen fra Strandbredden langsom og ringe.

Bakkestrøgens Beskrivelse (Orographie) er i et Land som Danmark vanskeligt, og man er, endog efter gjentagne Beskuelser uvis om, om det Sigte man har taget er det rette eller ei. I et bjergfuldt Land fremvise Strøgene sig saa tydelige, at man ikke let kan seile, men i et (168) lavt, i det hele fladt eller bølgeformigt Land, vise Strøgene sig yderst utydelige, hæve sig kun lidet over Sletten, blive pludselig borte og komme noget derfra igjen vel tilsyne, men ofte i en ganske anden Retning end den man forfulgte dem i, da Øiet slap dem sidst. Dertil kommer og, at deres afrundede, sammenhobede Form, betragtet fra een Side, synes at stryge hen imod een Vindretning, men flytter man sig til en anden Standpunkt, synes de at stryge hen imod er ganske andet Hjørne. Uvis bliver man desaarsag mange Gange i sine Slutninger og man seiler maaskee ofte der, hvor man roede sig sikkert. Man kan benævne den uregelmæssige bølgeformig.

Fra den Samling af Bakker der have concentreret sig ved og omkring Mosemarkbjerg, Qvandløse Sogn, Mjærløse Herred, gaaer en fort det meste uafbrudt Bakkeryg vestlig over Kongsdal, Skamstrup, Holmstrup, Saltofte, hvor den deler sig i det S. og N. Strøg. Hiint gaaer over Kielleklinte, Rørby, Aaebø og afdaler langtsom ud ad Asnæs Tunge, hvor det med lave og langt ud i Søen fortsatte Grunde afsænker sig under Beltets Vande. Det nordlige gaaer over Værsløv, Tømmerup, Raklev og Refsnes, hvor det ved Bavnebjergets Klinter pludselig afstyrtter sig i Beltet med høie Landreisninger og mange Steen, efterladende sig i Beltet en i V. N. V. rettet formedelst sine dybe Lodskud paa begge Sider meget farlig Grund. Denne Hovedarm skyder fra sig flere nordlig hen, saaledes en over Asminderup, Frueskoven, Dragerup, Kirsebærholmen; en anden over Stokkebjerg, Faverbo, Føllesløv, hvor den ligesom halvmaaneformig sender (169) sit østlige Horn over Skippinge, Vallekilde og Hørve, hvor den vel afdaler med synes dog at staae i Forbindelse med den Odsherredske Høiegn over Lammeholmene; og sit sydlige over Alkestrup, Haunsø, Nexel og Seierø. Bakkerne ere for det meste Sand, Gruus, Steen, store og smaa, de fleste glatte, afrundede, slidte, som om de i lang Tid kunde være bearbejdede af en Rotation i Havet; nordlig i Halvmaanen udbredte regenereret Kalk- og Mærgellag under Sandlagene.

I oekonomisk Henseender lægge disse Bakker ingen Hindring i Veien for Agerdyrkningen. Deres Høide er ikke af nogen Betydenhed og deres Afdalen ikke saa stærkt, at de jo paa enkelte Steder maaskee kunde være forbundet med nogle Vanskeligheder. De lavere Egne her i Herredet lægge langt flere Hindringer i Veien; thi nogle af Sletterne ere aldeles ufrugtbare. Den N. og N. O. Deel af Herredet, nemlig i Hørve, Vallekilde, Følleslev og Særlev Sogne er for det meste leret, saaledes og de sydlige og S. V. Dele af Vidskinde, Jordløse og Værsløv Sogne. Grunden i Herredet er overalt Leer, der ere oversat først af Mærgel eller regenereret Kalk, og derpaa af mægtige Sandlagere, der snart have ophobet sig i enkelte Bakker eller samlet sig i Høiegne, snart udbredt og derpaa afskyllet sig over vidtløftige flade Strækninger. Sandet ere Egnen om Havnsø, ned om Allershaug Bugten, den største Deel af Breininge og Bjærgsted Sogne, den nordlige Deel af Vidskinde og hele Aunsø, som og de østlige og nordlige Dele af Værsløv Sogn. En aldeles ufrugtbar Strækning begynder V. (170) for Dyrebiørg og strækker sig ud over Kalrød og videre ført til Stranden.

Nordligere ligger den for sin Ufrugtbarhed bekjendte Vesterlyng, der er af samme beskaffenhed, som de Odsherredske Lyngsletter, og maaskee endnu slettere. Fra Aunsøegaard og N. til V. i gaaer en

vidtløstig, flad, gruset og stenet Slette paa begge Sider af Aaen over Svebøllegavn, Stenrand, Gammelrand, Løgtved, Kalred og saa sort indtil Havet og det synes, som hele denne Strækning har været Havbund og tillige Leie for en ei ubetydelig Aae, alt som Havet efterhaanden trak sig tilbage. Mærkelig er den Mængde Steen ved Aunsøegaard, Svebøllegavn, Steenrand og videre fort paa denne Strækning, ligesom og den Mængde af endnu meget større og aldeles uhandelige Steen mellem Svebølle og Ørsøe Mølle og N. og S. efter, thi de tillade aldeles ingen Rydning, men synes af Naturen at være bestemte til det de tildeels forhen have været bevoxede med – til Skov.

Den sydlige Deel af Herredet har en Deel Skov, mest omkring Skarritsøe og ved Holmstrup, Bjergsted og Aunsøe Sogne. Ogsaa Noget i Vørslev og Jordløse Sogne. Det Hele = 2110 Tdr. Land. I Jordløse Sogn langs ad Hellebyaaen har forhen været megen Skov, dog største Delen Elle. Til Birkendegaard er en lille Egeskov ud imod Stranden med et Areal af 110 Tdr. Ld., men den lider en Deel af de skarpe Vinde fra N. V., hvorfor den slet intet Læ haver. Den hele nordlige Deel af Herredet er aldeles skovløst, men at der, naar Sandsletterne ud mod Havet undtages, fordum har været (171) en Deel Skov er synligt i de mange Egetræer, der findes i Moserne og i de mange Purrer af Eeg og Hessel som man finder allevegne, hvor ei Ploven endnu har naaet hen. Af Skovene tilhøre 770 Tdr. Ld. Adlersborg, der samtligen ligge i Holmstrup Sogn. Det betydeligste Skovareal ligger egentlig til Astrupgaard = 1150 Tdr. Ld., det findes ved Stokkebjerg, Snuderup og Bjergsted. Skov har der og været paa Nexel, især paa den østre Side, nu er den ogsaa afdreven. Vest for Dragsmølle var endnu for 50 Aar siden en lille Egeskov, der bar det ominøse Navn: Pigernes Grav, men den er nu aldeles forsvunden. Ved Skareklint har ogsaa fordum været Skov, thi den nævnes S. R-. D. VII, 423 og Suhm. D. H. XI, 101. Staræklintlund, og beskrevet som *Silva modica* qværvina med det Tillæg som er uhørt paa de Dage, da alt var begroet med Skov og man ingen Mangel leed derpaa 1204 et creditur siges der valere magnam pecuniam. Desuden er der en maadelig Poppelskov (*modicum Populetum*). Skoven paa Nexel var da saa stor, at 40 Sviin kunde deri fedes af Olden. Skovbestanden er her i Herredet, som sædvanlig, Løvtræer: Eeg, Bøg, Elle, Hessel, Ask, Tørn; Plantninger af Naaletræer i det Store ere mig ikke bekjendte. Mange skaldede forhen med Skov bevoxne Bakker ved Skaritsøen ere maaskee besaaede med Løvtræer, men det meste der var at de, vare hen ad Jorden krybende Enebærbuske. Egnen er overalt meget smuk og meget afvekslende. Adlersborg Skove ere nok de bedste, thi de fredes meget og deri hugges Intet. Ved Skippinge Bye har det oekonomiske Selskab i Holbek Amt en betydelig og meget vigtig Plantage af Frugt- og Skovtræer, der ikke alene (172) i denne Egn men og i videre Strækning er til megen Nytte. See mere derom ved Skippinge i Vallekilde Sogn, og om Skovene hver paa sit Sted.

Herredet har følgende Kirkesogne:

1 Vallekilde. 2) Hørve. 3) Følleslev. 4) Sørslev. 5) Bregninge 6) Bjergsted. 7) Vedskinde. 8) Aunsøe. 9) Vørslev. 10) Jordløse. 11) Holmstrup. 12) Seierøe,

der udgjøre 6½ Patorat, og hvoraf Holmstrup Sogn har sit Hovedsogn i Jyderup i Tudseherred.

Følleslev Pastorat.

Dertil høre Følleslev og Sørslev Sogne.

Følleslev Sogn

I gl Dipl. Fyælenslef og Fiælensløf S. R. D. VII, 123. Fillezlef 1206 S. D. H. 9, 101 Fillitzløf S. R. D (173) VII, 423. Fyælletzøff 1380. S. D. H. 14, 93. Felesflef S. R. D. VII, 26. Felætslef ibd. 35. og Fæletslef 29. I Danmark intet Follealev uden dette; i Skaane Eet i Gylle Sogn, der og skrives Fjellenslef. Navne af s. Lyd ere Fjellerup, Fjelsted, Fjellebro o. fl. Oprindelsen af Navnet mig endnu ubekjendt.

Sognet støder i N. til Nexelbugten, mod V. og S. til Bregninge Sogn, mod Ø. til Sørslev og Vallekilde. Kirken 3½ Mile fra Holbek i V., 1½ Mil N. for Kallundborg Landevei, 3 M. fra s. Kjøbstæd. Overfladen i den S. og Ø. Deel af Sognet høi, bakket, noget snevre Dale, runde, toppede, hatteformige Høve (Høie). Mod N. og N. V. jævner afsænket ned imod Stranden og vester paa ned imod Nexelbugten. Jordbunden Ø. og S. leret, mærgelblandet, stenet. Underlag af Mærgel, mod Vestkysten lav, flad, sandet, lungbegroet skovløs. Iblandt de mange Banker i Sognet: ere følgende de mærkeligste Grundhøi = Gundes Høi S. V. for Præstegaarden, hvorom Sagnet: qt en Prinds der skal være begravet som var omkommet mellem Seierøe og Nexeløe; Toftesbjerg S. O. for Kirken, derfra er viid Udsigt til Bankerne ved Skomagerkroen i Ø. og S. O. ind i Odsherred i N. og Ø.; Ballebjerg tæt ved Faverbo Kro. S. O. for Følleslev; Skinkelsbjerg S. V. for Følleslev, den mindste af disse Banker: Overhøi ved Haunsø Strand; Portebjerg paa Alkestrup Hovmark med Kammerjunker Barners og Datters Begravelse.

Det totale Areal = 0,2778 ² Mile = 2786 Tdr. Ld. med upriv. Hartkorn 411 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. = Alb., priv. 24 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. = Alb. med et (174) Folketal af 700 Mennesker, men 1 Sognekirke, 1 Præstegaard, 2 Skoler, 2 Hovedgaarde, 31 Bøndergaarde, 33 Huse med Jord, 24 Huse uden Jord, en hollandsk Veirmølle. De jordløse Huse have et lidet Vænge ved Huset. Vesterlyngen, en vidt udstrakt lyngbegroet Flade af 588 Tdr. Ld. tjener til Græsning for Følleslev, Eskebjerg, Alleshaige og Haunsø. De fornødne Haandværkere have af Tømmermænd, Snedkere, Hjulmænd, kun 1 Skomager, med 4 Smede, 5 Skræddere og 10 Vævere. Denne sidste Industriegreen er meget i Gang i disse Egne, og omkring Skarritssø, hvorfra den har udbredt sig hertil. Der fødes aarlig omtrent 16 – 18 ægte, dødfødes 1, uægte 1 – 2, ægtevies 7 – 8 Par, dør 10 – 12, Qvægbestanden kan antages = 252 Heste, 644 Qvæghøveder, 1304 Faar, 256 Sviin. Lodseierne ere Egemark, Alkestrup, Aggersvold og Universitetet. Gaardene have 7 – 10 Tdr. Hartkorn, 55 – 70 Tdr. Land. Husene forskjelligt fra 3 – 10 Tdr. Ld.

Til Sognet høre:

1) Følleslev Bye med Sognekirken med Taarn og 2 Klokker, den største fra 1615, den mindste fra 1806. Ved Ornamenterne intet udmærket, uden at paa Prædikestolen staaer de tre Troesartikler. Et udslidt Epitapg: over en Præst paa Stedet, der heed J. H. Ausønins, fød 1646, død 1682 med Kone og 6 Børn og derunder hans Liigsten. Paa Korsets høire Side har han opstillet sig selv i fuld Ornat med sine 3 Sønner og paa den anden Side hans Kone med 3 Døttre, en meget underlig men vist meget velmeent Idee; Herskabsstoel, (175) Pulpitur fra 1625. Paa Døbefadet sædvanlig Indskrift: Ave Mater I. C. virgo casta ave 5 Gange gjentaget. I Kirken ellers intet mærkeligt; ei heller udenfor. Ringmuur omkring Kirkegaarden.

Præstegaarden, tildeels nye opbygget, deels med betydelige Reparationer istandsat af nærværende Sognepræst Hr. Provst Discher. Derved Lyst- Frugt- og Kjøkkenhave, samt et Vænge med 2 Fiskeparket; priv. Hartkorn = 9 – 2 – 3 – ” -, Areal 45 Tdr. Land, Taxan 75, nogen Tørveskjær. Præstetienden 425 Tdr. Byg Bankrenten 144 Rbd. 1 Mk. 2 pz. Sølv.

Skole med de befalede Indretninger og Apparater. Jord 18 uden samme, 2 Boelsteder.

2) Haunsøe S. R. D. VII, 25. 29. Hawensø lige Navn og lide Beliggenhed et Havnsø i Falster, Gundslev Sogn, begge Steder i Oldtiden Øer, nedstamme ej af Havn (Portus), Stammenavnet ubekjendt; N. V. i Sognet en halv Miil fra Kirken med 6 Bøndergaarde, 6 Huse med Jord, 6 dito uden Jord. Jorderne lette og sandige.

Skole, ny oprettet efter approberet Pl. af 24de Juni 1915 med god Bygning, Have og Skolelod, de befalede Indretninger og Apparater c. 60 Skolebørn.

Havnsøe holl. Veirmølle for nogle Aar siden ny og smuk opbyggt, med Vaningshuus for en Familie uden for Bondestande, ligger strax ved Stranden. Forhen havdes derved noget Fiskerie, som i Kapt. Kastrups Tid endog blev drevet med Bundgarn, og hvor da fangedes (176) Sild, Stør, Hornfisk og stundom Lax. Nu drive nogle fattige Huusfolk Reiefiskereiet i Forsommeren, der dog indbringer dem noget lidet.

3) Tiørnemark paa Egemarks Hovmark; 5 Huse med Jord. Aagaardshuset og Kongehuset med Jord. Det sidste minder maaske om et her forhenværende Kongl. Jagthuus.

Sognet har 2 betydelige Hovedgaarde.

1. Egemark S. R. D. VII, 25. 29. Eggemarke, Eghemark, dog ei som Hovedgaard da, men som By (villa), er maaskee Marken med Egene, men nok rettere Eghes, Ekis-Mark. Tillægsordet Mark maa i gamle Dage have været meget hyppigt anvendt ved Stedsnavne, thi i Jylland havde en stor Deel Steder Tilnavnet: Mark, som nu have tabt et. See Liber Aarhus. S. R. D. VI, 377 fl. maaskee analog dermed Danes-Mark. Hovedgaarden ligesom den Brødre, reist paa den 1700 nedbrudte Bondebyes Ruin; ligger 3 Miil V. for Holbek, 2½ Øst for Kallundborg, 11 ¼ V. for København med upriv. Ager og Engs, Hartkorn = 88 – 7 – 3- 1/8 – priv. = 15 – ” -3 – ” – Areal = 700 Tdr. Land. Jorden jævn, leret, mærgelblandet, Underlaget Mærgel med et betydeligt Mulddække. Bygningerne nye og gode, deels Grundmuur, dels Bindingsværk, men ingen egentlig Hovedbygning. Kjerne og Maleværk ved Meieriet. Have paa 7 Tdr. Land, med 100 gode Frugttræer. 12 Marker, overskaaren Drift. Udsæd = 50 Tdr. Hvede, 50 Tdr. Rug, 100 Tdr. Byg, 50 Tdr. Erter, 100 Lpd. Kløverfrø; 12 Heste, 180 Qvægshøveder. Følleslev Kirketiende med tiendeydende Hartkorn = 411 – 4 – 2 – ” -. Særslev Kirketiende med (177) tiendeydende Hartkorn = 323 2 – ” – ”. Bøndergods i Følleslev, Faverbo, Rumperap, Skippinge, Særsløv og Snertinge = 446 – 5 -1 – 1 13/44 med Areal c. 4000 Tdr. Ld., 50 Bøndergaarde fra 7 – 10 Tdr. Hartkorn med et Areal af 40 – 100 Tdr. Ld., 26 Boelsteder med Hartkorn fra Skjepper til 2 Tdr. 5 Skjepper og et Areal fra 2 til 20 Tdr. Ld., 63 Huse med Jord fra 3 – 9 Tdr., 49 Dito (temmelig mange) uden Jord. Godsets Jordbund bakket, Underlaget Leer, Bygningerne gode, Ege-Under og Fyrre-Overtømmer; Eier, den Kong. Kasse. Jus patr. ct prop. (voc) til Følleslev og Særslev og dette af god Bonitet.

2. Alkestrup S. R. D. VII, 41. Algistorp = Alkils-thorp eller Algers-tgorp, begge Navne i Oldtiden bekjendte, findes hos Saxo og i S. D. H. 1, 372. fl. Samme Oprindelse som foregaaende; af en Bye

blev en Hovedgaard. Byen var maaskee øde eller og man anviste Bonden derpaa anden Leilighed og nu reiste sig paa Thorpens Grund en Herregaard. Denne Hovedgaard blev dog først oprettet 1735, ligger $11\frac{1}{2}$ M. fra København = 60 – 3 – ” – 2, Areal 360 Tdr. Land. Bygningen 1 Etage Bindingsværk, deels Tegl, deels Straaetag; Have paa 7 Tdr. Ld. med 200 Frugttræer anlagt i Engelsk Smag. Paa Gaarden Tærskemaskine og Maleværk; 11 Marker; Udsæd = 30 Tdr. Hvede, 30 Tdr. Rug, 60 Tdr. Byg, 20 Tdr. Erter, 60 Lpd. Kleverfrøe, 8 Heste, 8 Køer, 600 Faar af Spansk Race – efter Thaarup 1500 – den giver at aarligt Salg af 2000 Pz Uld og 3 á 400 Lam. Til Gaarden hører (178) Bregninge Kirketiende med tiendeydende Hartkorn = 643 – 3 – 1 – ” – Bøndergods – 243 – 2 -2 9/44. Areal = 2500 Tdr. Ld., 29 Bøndergaarde med Hartkorn fra 6 – 7 – ” – ” til 8 – 3 – 3 – ” og et Areal fra 41 til 80 Tdr. Ld. Skjæferigaarden Gammelrand med Hartkorn = 15 – 4 – ” – ” og et Areal af 350 Tdr. Ld., 4 Boelstæder i Kalrød Bye á 1 – 4 – ” – ” – Areal = 14 Td. Ld. saa og en Gaards Jord sammesteds med Hartkorn 6 – ” – 1 – $1\frac{1}{2}$ - med et Areal af 44 Tdr. Ld., 47 Huse med Jord fra 3 – 7 Tdr. og 24 Huse uden Jord. Overfladen paa Godset bakket med et Underlag af Leer og Mergel. Bygningerne paa Godset som paa Egemarks Gods. Videre: Reierstrup (Reistrup) Skov ved Skarritssøen i Holmstrup Gods = 80 Tdr. Ld., med $2\frac{1}{2}$ Td. Skovskyld, hvorudi de sædvanlige Skovtræer og Skoven vel sluttet og fredet. Vesterlyngen af Hartkorn = 1 – 6 – ” – ” Areal 588 Tdr. Ld. hvoraf $\frac{1}{3}$ Flyvesand, $\frac{1}{3}$ Maienge, $\frac{1}{3}$ skarp Sandjord med Smaalyng. Tørveskjær til Gaarden mangler, men den fornødne Tørv saaes fra Gammelrand. Samme Eier som Egemark. Sædvanlig Jagt og Fiskerie. Jus patr. et voc. (prop.) til Bregninge. Bøndergodset er beliggende i Eskeberg, Rumperup, Hagendrup, Kalrød, hvortil og henhører Skjæferigaarden Gammelrand med 10 paa den Jorder opførte Huse og 2 Huse i Bregninge Bye.

Begge disse Godser have i en 60 Aar været i den Barnerske Families Eie og den sidste Eier Kammerjunker Leop. Theod. Barner døde 1809. Han tilligemed 1 Datter ere begravede i en Høj paa Alkestrup Hovedgaards Marker, hvorover en simpel Mindesteen, som viser hvem (179) derunder hvile. 1809 bleve begge Godser købte af afdøde Grosserer Schartau, hvorefter de 1823 bleve købt af den Kong. Kasse. 1785 blev begge Hovedgaardene og Bøndergodset tilskjødede for 57.000 Rd., imod at Kjøberen renoncerede paa al Arv efter sine Forældre. Senere blev tilkjøbt noget Bøndergods for omtrent 16.000 Rd., saa at Godset og Hovedgaardene kom afdøde Kammerjunker Barner paa 73.000 Rd. Udskiftning 1795 – 1802, udmærket god, da mere end $\frac{2}{3}$ af Gaarde og Huse bleve udflyttede. Hoveri haves. Skatter og Rigsbankrenter aarlig af Hovedgaardene og Godset c. 7300 Rbd.; 8 $\frac{1}{8}$ Td. Rug, $12\frac{1}{2}$ Td. Byg og 20 Læs Tørv. Hovedgaardens Jorder ere tiendepligtige.

Til Sognet hører endnu Øen Nexel, i daglig Tale Nexeløe, i gl. Dipl. Nixlæ – 1203 S. R. D. VI, 404. Curia Nixill c. silva ibid. 379. Nyxel 1297. Nixæl S, R. D. VI, 378, = Nigels-hyll contr. Rigs-hil og deraf Nixel. Øen $\frac{1}{3}$ M. fra det faste Land ved Haunsæ $\frac{1}{2}$ M. i Længden og paa sit Bredeste = 2000 Alen: [□] Indhold 0,0338 M. Overfladen høi, bakket, leret, med nogle Levninger af Skov paa Østersiden under Bankerne mest af Elmetræer, med 4 Bøndergaarde, hvoraf 2 Selveiere og 2 Fæstere oh 1 Huus, det hele med upr. Hartkorn 25 – 5 - -3 – 1 og et Areal af 339 Td. Ld. Beboerne næse sig nu ag Agerbruget alene, forhen nogen Sælhundefangst, der aarlig gav en $\frac{1}{2}$ Snes Td. Tran. 1805 blev Øen solgt fra Arnakke i Svinninge Sogn for 6500 Rbd. = 19 Rbd. 9/16 pz pr. Td. Ld. Mellem Haunsø Mølle og Nexel kan vades et godt Stykke ud mod Øen men paa 1000 Alen omtrent er et Dyb af et Par Favne (180) Vand, hvorover Kraturene svømme og Baade maa bruges. Hver af Gaardbeboerne have en liden og en stor Baad. Paa Øen er en skøn Dal, Trolldalen kaldet, der i ældre Tider har været en Hauge med mange Frugttræer, nu næsten ingen. Fiskeriet er nu for det meste tilsidesat; man lægger sig mere efter Agerbruget. Om Marsvins-Fangsten paa Nexel og ved Bramsnæs see Handelst. 1804,

No 42. J S. R. D. VI, 423. skrives der: Nixel insula dimidia orient. Episcopi Aarhus., dimidiæ occid. Episcopi Roskild; in medietate Episcopi Aarh. seminari potuit marca annonæ, coæægi XIV plaustrata foeni, impingvari XL sues, solebat ibi esse villicus (fra ham muligt den ovennævnte Haugelevning) et II Garsethi.

Legater har Sognet ingen af.

Fattigvæsenet har aarlig c. 35 – 40 Fattige, der koste omtrent 15 – 20 Tdr. Rug, 35 – 40 Tdr. Byg og 2 – 300 Rbd. i Penge.

Mærkeligheder, endeel Levninger af Hedenolds Begravelseshøie saavel paa den slette Mark som paa Bankerne. I Følleslev har 1575 været Føllisløffgardt, der da beboedes af en Hermindt Raffuel, der formedelst et Krondyr, han da havde skudt, havde ikke faae Ubehageligheder. Han vilde da ei have havt de Halve om han havde skudt et Par Bønder. See D. Magaz 4, 348.

Sognet er Middelpunktet for et theologisk og et Moerskabs-Læseselskab for Holbeks Amts nordre Provsti, der har den gode Indretning, at Bøgerne ei sælges men opbevares til et Bibliothek for Districtet og udstrækker sig (181) til en betydelig og velvalgt Lecture endog uden for Provstiet, thi jeg traf paa Bogpakker derfra langt nede i Artsherred.

Særslev Sogn.

Annex til Følleslev Sogn

I gl. Dipl. Serslev. S. R. D. VII, 35 ibid. VI 135. Særsløff ved Aar 1175. 1197 Særsløve Thork. 1, 71. dog kan dette sidste muligt være Særritslev ved Kjøben havn, der for længst er indtaget under Byen; men da Navnene ere aldeles identiske, saa vil jeg anføre hvorledes dette skrives nemlig: Sareslef 1193. 1180. Thork. 1, 58. 65. S. D. H. 9. 295; Særeslof S. R. D. VII, 101; Særslef 1200. Særethslef 1350 S. D. H. 13, 237. – Hjortvars Kne S. D. H. 1, 171. hed Særeidur, deraf maaske Særeidurs-lef, Særeithslef, Særslev. Iblandt Indskrifterne i Sorø Kirke paa den søndre Side nævnes en Ebbo Sør filius Esberni. Marm. Dan. 1, 152. Maaske da og Sørslef, Særsløv. – Enhver kan nu vælge, eftersom rigtigst matte synes.

Sognet begrænses i Ø. af Hjembek og Svinninge Veile, i N. af Vallekilde, i V. af Følleslev og Bregninge. i S. af Bjergsted. Overfladen noget jævnere end i Følleslev, dog høi opstigende Ø. og N. fra, leret, mergelblandet, stenet, langsomt afdalende ned mod de lave Enge ved Veilen, i Midten banket og sandet, skovløs. Kallundborg Hoved-Landevei passerer gennem Sognet (182) østlig og vestlig, fra Kirken 3 Miil til enhver af de nærmeste Kjøbstæder Holbek og Kallundborg. Mærkelige Høider og Bakker ere: Lindebjerg paa Fauerso Mark med sn stor Steensætning og Kampsteens Ring derom. Todebjerg S. for Fauerso Byemark; Skieldebjerg S. O. for Todebjerg; Lykkebjerg midt paa Fauerso Byes Mark; Askeknold Ø. for Fauerso Mark; Brændebjerg paa Fauerso Kroes Mark, foruden endnu nogle flere men mindre mærkelige. Hvad rimelig Gisning kan der være om at saa mange Banker allevegne have egne Navne? Der maa dog engang have været en udmærket Aarsag dertil og da hvilken? Jeg har desaarsag anført dem navnlig hvor jeg vidste dem.

Tot. Ar. = 0,2243 [□] M. = 2250 Tdr. Ld. med upriv. Ager og Eng Hartkorn 323 – 2 – ” – 2, Folketal = 700 Mennesker; 1 Kirke, 1 Skole, 30 Bøndergaarde, 49 Huse med Jord, 23 Huse uden Jord, 15 Bøelsteder, 27 Indsidder, fødes aarlig ægte: 18 – 20 uægte 1, ægtevies 4 a 5 Par. dør 10 – 12. Qvægtallet kan antages = 255 Heste, 450 Qvæghøveder, 500 Faar, 220 Sviin. Beboerne alle Fæstere. Hartkorn og Jordtillæg omtrent som foranførte Sogn.

Dertil høre:

1) Særslev Bye strax N. f. Landeveien af sædvanlig Bygning, med Taarn, 2 Klokker, den ene fra 1431 med ulæst Munkeskrift, men omstøbt 1798; den anden fra 1616. Altertavlen fra 1627, i øvrigt de sædvanlige Ornamentter uden noget mærkeligt. Døbefad med sædvanlig Indskrift og Givernes Navne Carine og Kirsten Pedersdatter 1626. (183)

Skole med sædvanlig Bygning, Have og Jord samt 100 – 120 Skolebørn.

Desuden 15 Bøndergaarde, 16 Huse med Jord, 6 Huse uden Jord, 5 Boelsteder og 15 Indsidere; 4 af disse Gaarde ere dobbelte. 1 Gaard udparcelleret i 4 bebygte Steder. 2 Gaarde nedbrudte og henlagte under Egemark, hvis Hartkorn Byrder udredes af Gammelrand i Bregninge Sogn.

2. Fauerbo S. R. D. VII, 18 og 27. Fauerbothæ Fawrebodhæ = Fawers, Faghers-bo; en Fagher S. R. D. V, 619. Adelsl. 1,156 nævner en And. Fower fl. St.; 1/3 M. S. f. Kirken, med 8 Bøndergaarde, 11 Parcellister, 10 Huse med Jord og 10 uden Jord. Skole efter approberet Plan fra 24 Junii 1815, Fauerbo Kroe, ret smukt Gjæstgiversted med Have, en viid og behagelig Udsigt. Stedet har en Gaards Jord, som hører under følgende Byer.

3) Snertinge i gl.- Dipl. Suertinge 1170 S. R. D. VII, 19. 25. 29. 41. og Swertinge ibid. 25. Svertinge 1180 S. R. D. IV. 468. Suærthinge Tork. 1, 276 ved 1188. og Suarthinge Tork. 1, 75. 1199. Sverre er bekjendt Navn, en Sværting i S. D. H. 1. 262, nu heder det Snerthinge overalt. Forskjellen i Skrift opkommet her som mange flere Steder deraf, at man skrev utydelig og under Sætningen ved Trykken omvendte U. hvorved det blev til et N, noget der meget ofte forekommer ved vore Stedsnavne: 6 Bøndergaarde, 8 Huse med Jord, 9 Huse uden Jord, 9 Boelsteder og 7 Indsidere. Her i disse Sogne er rigtig nok for mange jordløse Huse, thi derfra og fra Indsidderclassen haves de fleste Fattiglemmer, og de ere næsten alle at betragte (184) saaledes, thi enten ere de det alt, eller de og snart blive det. Dog maa bemærkes, at de fleste jordløse Huse have dog her enten et Vænge eller en Hauge.

Legater ingen, hos Hofm 8 :237 staar rigtignok nok Sæslev, men er en Trykfeil for Wæslev.

Fattigvæsen: se under Hovedsognet, dog bemærkes: at 1530 gav Ridder Joh. Urne til St. Gjertruds Alter i Roskilde Domkirke en Gaard i Seersleff og 2 Gaarde i Snærtinge til en evig Almisse til 30 fattige Mennesker. D. Magazin 4, 293. Men hvor er dette Legat? Sandsynligt gaaet under i Reformationsstormen.

Mærkeligheder. En deel Levninger af Hedenolds Begravelser og Altare findes flere Steder. I S. R. D. VII, 18. 27. nævnes en Bye ved Navn Byælkæmark, der synes at have lagt her i Nærheden, nu findes intet Spor dertil, ei heller har noget derom kunnet opspørges.

Bregninge Pastorat.

Dertil Bregninge og Bjergsted Kirkesogne.

Bregninge Sogn.

Udtales nu Breininge, men i gl. Dipl. Brekningi, Brækninge, Bregninge, Bkægninge, Bræghninghe, Wreyninghe, S. R. D. VII, 26. 18. 35. 43. 122 ibid VI, 155 S. D. H. 10, 5. Der er i alle Provindser Stedsnavne af denne Lyd; nedstammer neppe fra Bregner = (185) Filices qv. locus filicibus consitus, men snarere af Brake, Braki, bekjendt Oldtids Navn hos Saxo, efter Vedel Sim. alt som Adelsnavn i det 3 Sec.

Sognet begrænses i Ø og N. af Bjergsted, Særslev, Følleslev og Nexelbugten, i V. af Alleshaug Veile i S. skiller Aaen og Veilen det fra Vidskinde Sogn. Overfladen østlig, høi, banket, dels leret, dels sandet, stener afdalende fra Grændsen mod V. og N. V. indtil Bregninge, derfra V. i jevn, sandet, meget stenet og gruset, lav, stedse meer og meer afdalende ugjør tilligemed en Deel af Vidskinde og Aunsø Sogn en flad enten af Havet tilsat og forladt Strandbred eller og af et høiere Vandstande gennembrudt, udskyllet og forladt Flodleie; uvist hvilket, thi for begge Dele kan der gived gode Grunde. Egnen har her som allevegne ved Østersøens nordlige Bredder hævet sig, og Havet har som Følge deraf trukket sig tilbage. At en vedvarende og tiltagende Uddunstning af Østersøen skulde være Skyld i dette Phænomen, som Nogle antage. lader sig ikke engang tænke. Aaens Bredder ere sumpede og tørvede, og med N. V. Vinde opfyldte med det fra Vigen eller Veilen indtrængte Havvand, og da er den eneste under alle Omstændigheder sikre Overfart paa Kongeveien. Landeveiene fra Nykjøbing og Holbæk til Kallundborg gennemskjære Sognet i S. V. Retning.

Sognet er af temmelig stort Omfang og har et Areal af 0,8259 [□] M. = 8285 Tdr. Ld. med et Folketal af 1470 Mennesker, upriv. Hartkorn = 642 – 2 – 1- 2, efter Andre 647 – 5 – 2- 2 priv. = 4 – 3 -1 –” med 1 Sognekirke, 1 Præstegaard, 2 Skoler, 70 Bøndergaarde, 15 Boelsteder, 93 (185) Huse med Jord, 46 uden Jord, 51 Indsiddere, ægtefødtes aarlig c. 40, uægte 2 á 3, ægtevies 10 á 12 Par, dør c. 30 med 1829 døde 66. De fornødne Haandværkere haves, og deriblandt alene 8 Smede, noget Fiskeri fra Alleshaug Veile. Eskebjergs anseelige og vandrige Gadekjær er udgravet og Vandet savnes. Aaen har derimod altid fersk Vand, naar ei Veilen i N. V. Stormer salter det. Qvægtallet kan antages = 480 Heste, 1145 Qvægshøveder, 1338 Faar, 397 Sviin; Hartkornet og Jordtillægget for Gaarde og Huse er meget forskjelligt.

Hertil høre:

1) Bregninge By ved Hovedlandeveien med Kirken, der ligger tæt derved, der har Taarn. 2, forhen 3 Klokker, den ene med ulæst Munkeskript, den anden fra 1683, om den tredje vides intet, i Kirken 5 Hvælvinger. Konstig og noget usædvanlig Altertavle fra 1654 med F. III Ciffer og deromkring samtlige Provindsers Vaaben liig det da værende Rigssegl. I Midten som sædvanlig Paaskelammets Nydelse, hvorunder Jesus række Judas en Kniv, og Moses og Johannes hver paa sin Side af Altertavlen; den skal have været bestemt for Capellet paa Draxholm, men blev i Krigen 1658 – 1660 indsat her. Kirkestolene fra 1583, meget gl. Kors og derhos Maria og Magdalene. Lysekrone fra 1696; nye og lyse men temmelig smaa Vindver; samtlige Ornamente trængte høilig til Restauration, da jeg sidst 30 Junii 1830 saa dem. Rummeligt Sacristi, Kapel eller Udbygning ved Kirken, hvori en

Mængde Liig i meget forfaldne Kister. Men dette Kapel har det mærkelige, at der bærer Navn af Ran Kirke, hvilket leder til den Formodning og maaske den Vished, at dette (185) Kapel var Sognets første Kirke, hvilket det ogsaa seer meget ligt; thi det er snevert og lavt, og synes at være af en ældre Structur end Kirken. Der er nemlig en Gaard endnu i Sognet, der heder Gammelrand et dito Nyrand og en dito Steenrand. Paa den første af disse Gaarde – den nævnes alt 1370. S. R. D. III, 273, S. D. II. 13, 698. – have sandsynlig boet Adelsfolk længe før 1370. Med deres Konsens og maaske af dem er denne Kirke bygt og efter Familien, der har beboet Gaarde, der sandsynlig ged Ran, Rani, Rand har Kirken eller dette Kapel, faaet Navnet Ran Kirke, hvortil senere er føiet den nuværende i sin Bygning ret smukke, men som sædvanlig noget lave Kirke. Gammelrands Gods nævnes endnu 1727, se Hofm. Fund. 8, 237. Se meer ved Gammelrand neden for. Omkring Kirkegaarden Ringmuur, 1830 var Kirken under en Hovedreparation og tegnede til at blive meget smuk, skal nu tilhøre H. M. Kongen, Kirkegaarden trænger her som over alt næsten til en pyntende og fredende Haand.

Præstegaard strax ved Kirken bygt i Form af et temmelig smalt Parallelogram lav og simpel i alle Maader, med en ret smuk Have, med en høi Alle, der præsenterer sig ret anseeligt fra Landeveien; priv. Hartkorn 4 – 8 – 1 ” – men nu efter Fradrag til Landeveien 4 – 2 – 2 – ” 13/16. Areal 42 Tdr. Ld. delte i 7 Marker. Enkesæde tæt ved Præstegaarden 9 Fag Huus, 2½ Skp. Ld.

Skole med nogenledes Bygning med Have og Jord, de befalede Indretninger og Apparater, skolepligtige Børn = 110. (188)

Desuden 3 Bøndergaarde 15 Huse med Jord 17 Huse uden Jord, 4 Indsiddere.

2) Gammelrand ¼ M. S. f. Kirken i gl. Dipl. S. R. D. III, 273 ved 1370 Gamlæraand = det Gamle – modsat det senere opbygte Nyrand og det for Ranwith eller Rantwed = Rans, Ranis, Hranes Skov, eller Bolig, der opbygtes i meget gl. Tider, da sf en Ran, eller Rani, og som Stedet alt bar hans Navn, beholdt Gaarden det samme Navn. Efterhaanden tabtes Slutningsstavelse With eller Tedh her som i saamange andre Stedsnavne, og nu hed den da Rand, og til Forskjel for det nye Ran, benævntes den Gammelrand, og den af Eierne opbygte Kirke eller Kapel, der endnu er til (see ovenfor) fik Navnet Rankirke. Gaarden er nu en Faareigaard med 15 – 4 – ” – ” Ager og Eng Hartkorn med et Areal af 350 Tdr. Land og 10 Huse.

3) Olstrup forhen en Landsby, nu en Bondegaard Olstrupgaard S. R. D. VII, 26. 18. Olefstorp med 15 – 4 – ” ” Tdr. upriv. Hartkorn og et Ar. c. 120 Tdr. Ld., samt et dertil hørende Huus. Gaarden er sandsynlig den i Kathol. Tid der værende curia principalis.

4) Hagendrup By ¼ M. N. O. for Kirken – i S. R. D. VII, 18. 26. 27. Hakundorp, Haaundorp, og Hagundorp = Hakons-Thorp – med 7 Bøndergaarde, 5 Huse med Jord 3 uden Jord og 3 Indsiddere.

5) Rumperup ½ M. N. O. f. Kirken, nævnes ei i B. C. S. R. D. VII, men deraf maa man ei slutte, at den ei da var til. Kun, at den var den Tid ikke under Bispegodset; har 10 Bøndergaarde, 11 Huse med Jord, 2 Boelsteder, 4 jordløse Huse og 5 Indsiddere. Navnet (189) betyder Rumpes-thotp, en Tocko Rumpæ nævnes i et Dipl- s. Suhm D. H. X, 974. I Dannemark, saavidt vides ere ei flere Steder af dette Navn. Men der, hvor Edelgave nu ligger, laae før 1660 en Bondeby Rumpæ = Rumpes-menved, Rumpøe, Rumpæ; i Skaane Rodeby Sogn er et Rumpethorp og i Asseromb Sogn et Rumpæbo. Man seer altsaa at Navnet ei er givet Stedet til Forhaanelse.

6) Eskebjerg S. R. D. VII, 43 Esgebyærgh ogsaa 1371 nævnes det Esgebyergh = Esgers-bjerg. Esger bekjendt Mandsnavn, ligesaa Æsk. Men uagtet det da alt i flere Secl. havde været Mandsnavn, har det som flere af Oldtidens Navne oprindeligen sin ominøse Betydning af Æsk som Træ. Byen har nu 24 Bøndergaarde, 24 Huse med Jord, 18 Huse uden Jord og – 19 Indsidderfamilier.

7) Allershaug i W. J. S. R. D. VII, 536. Aluærshaghæ = Alvers-hage af Alver, Aluær bekjendt Mandsnavn i Oldt. S. D. H. 1, 509, 512, 7, 3 fl. S. R. D. VII, 3 fl. St. Hagen skyder en $\frac{3}{4}$ M. ud i Fjorden, og indeslutter Saltbek Viig eller Fjord fra den østre Side. Stedet har nu 10 Bøndergaarde, 10 Huse med Jord 4 Huse uden Jord og 8 Indsiddere.

8) Torpe – hvis Thorp det var – har engang sikkert været angivet – men er siden forsvundet, $\frac{1}{3}$ M. N. f. Kirken med 4 Bøndergaarde, 10 Huse med Jord, 4 Boelsteder, 6 Indsiddere. Navnet paa dette Sted har muligt forhen været Alvers-thorp, ligesom Alværshaghæ eller Al-værshaghæ, det Sted hiin Alver beboede, og hvorfra han muligt drev sit den Tid meget hæderlige Erhværv Søerøveriet, thi der nævnes 1383 i S. D. H. 13, 115 et (190) Alvedorp med udtrykkelig Tilføiende: provinciæ Arshæret. og da en saadan benævnet Bye nu ei findes i Artsherred, er det rimelig at det er dette Torp, der i Oldtiden som Aluers-Torp er flyttet ud fra Adelbyen, Aluærshaghæ.

9) Kaldred i S. R. D. VII, 17. 27. Kalbruthæ-Kals, Kales – maaske og Kalfsryd altsaa rigtigere Kalrød, Kalryd, thi red, ryd, rød, rib og ry betyde et og det samme = Rydning. Byen $\frac{1}{4}$ M. V. f. Kirken med 10 Bøndergaarde, 9 Boelsteder, 9 Huse med Jord og 5 Indsiddere.

Legater: Justitsraad Tr. Smiths Legat af 1727 til Skolen i Eskebjerg Hofm. 8,237. Justitsraad Ehlers Legat der sagdes at være ophørt, er nu restitueret, til Beløb 121 Rbd. 20 pz. r. S. Wilsbeks Legat = 1000 Rbd. S.

Fattigvæsen: 1826 var der kun 24 Fattige der underholdtes med 25 Tdr- Rug, 51 Tdr. Byg og 160 Rbd i Penge, 1830 var Antallet = 51, og kostede 33 Tdr- Rug, 57 Tdr. Byg og 201 Rbd. i Penge.

Mærkelighederne, saavidt jeg har kunnet komme til Kundskab derom, ere de alt anførte, hvert paa sit Sted.

Bjergsted Sogn

Annex til Bregninge Sogn

Bjergsted i gl. Dipl. Byærstweth = Byærshweth. Biær, Biars – Bjarris Bopæl. Mandsnavnet Byas. Biarri, Bjær; de første hos Saxo, der sidste i Adel. Lex 1, 50. o. fl. St. Neppe som almindelig antaget: (191) Bjergets By = Byen paa Bjerget. Den ligger ikke paa, men ved en Bakke, hvilke mange flere gjøre, uden derfor at hede Bjergsted. Sognet begrænses i N. af Særslev, i Ø. af Hjembek, i S. og V. af Skarrits Søe, Aunsøe og Bregninge Aae, 2 Miil Ø. for Kallundborg.

Sognets Overflade høi med langstrakte Aase og afrundede Bakker, leeret og sandet, stenet, enkelte Steder meget gruset og stenet, skov- og vandrigt. Den romantisk beliggende Skarritsøe med sine skovkrandsede Bredder, de deromkring liggende Gaarde og Huse, den i det fjerne paa den vestlige Bred liggende Astrupgaard give et meget malerisk Prospect, ligesom og de høie Byen omgivende nu

skovløse Bakker tillade, en viid og behagelig Udsigt. Den gamle Kallundborg – eller Skovveien gjennemskjære Sognet i øastlig og vestlig Retning, og gaaer deels lige over Aaen, deels ad Bregninge til, hvor den forener sig med Hovedlandeveien. Den nordlige og største Deel af Skarritsøen ligger her i Sognet.

Det tot. Areal = 0,2664 [□] M. = 2672 Tdr. Ld. med upriv. Hartkorn = 146 -3 – 2- ” – 1 Kirke, 1 Skole, 2 Hovedgaarde, 12 Bøndergaarde, 9 Boelsteder, 28 Huse med Jord, 11 Huse uden Jord, 1 Fæstemølle (Gryde-Mølle) et Folketal af 360 Mennesker. Der ægtefødtes aarlig i Middeltal 12; uægte 1, ægtevies 4 Par, dør 10 (men 1829 = 38). Qvægstanden kan antages = 116 Heste, 296 Qvægshøveder, 366 Faar, 85 – 100 Sviin, Heriblandt ikke Hovedgaardens Besætning.

Dertil hører:

1) Bjergsted Bye, ellem 2 høie vidt udstrakte Bakker, kan her som overalt kaldes Bjerge, paa en lav og (192) siid Jordbund omkring en lille Sø eller Badekjær, der nu er udgravet, men Sognekirken, der har Taarn, 2 Klokker fra 1633 og 1651, Altertavlen fra 1623. I øvrigt derved intet mærkeligt. – Skole med sædvanlig Bygning, de befalede Indretninger, Have og Jordlod, samt c. 120 Skolebørn.

Desuden 11 Bøndergaarde, 7 Boelsteder, 20 Huse med Jord, 7 Huse uden Jord, 23 Indsiddere.

2) Snuderup i S. R. D. VII, 46 og 47. Snuthethorp og SnuthathorpefaNG; DERI Snuderupgaard, en dobbelt Bondegaard paa 15 Tdr. Hartkorn og et Areal af 120 Tdr. Ld., desuden 2 Boelsteder, 8 Huse med Jord, 4 Huse uden Jord og 3 Indsiddere; ligger N. N. O. $\frac{1}{4}$ M. fra Kirken.

3) Dauerup, Hovedgaard $\frac{1}{3}$ M. N. for Kirken, i S. R. D. VII, 18. 27. 527. Dawethorp, Dawærhorp, Dawæthorp og Dagthorp = Dages-Thorp. Mandsnavnet Dag, Dag, 1138 i Adel Lex. 1. 109. Suhm D. H. 1, 54. 61 s. St. 9, 687. 1238. D. Atl. V, 1029, synes at have været et almindeligt Navn i Oldtiden sim i Middelalderen, - da en Bye, nu en af de sildigere omtrent 100 Aar gammel Hovedgaard, med simpel Forpagterbygning, upriv. Hartkorn = 25 – 6 – 3 – 1. Areal af Agerland = 220 Tdr. Eng = 30, Skov = 90 Tdr. med Skovsk. 2 Fdr, 2 Alb. 60 Køer og 12 Stude eller i deres Sted 4 á 500 Faar, 12 Heste; Bregninge Kongetiende med tiendeydende Hartk. = 642 – 2- 1 – 2. Fornøden Skov af Eeg og Bøg samt Underskov, Jagt af Raadyr, Hare- og Fuglevildt. Bøndergods, Ager og Engs Hartkorn = 225 – 7 – 3 – ” – med 9 á 10 (193) Tdr. Land pr. Tdr Hartkorn. 28 Gaarde, 44 Huse, de Fleste med Jord, Hoverie af 15 Bøndergaarde,

4) Astrup Hovedgaard, $\frac{1}{4}$ Miil S. for Kirken. Jeg har funden Byen, hvoraf den opstod skrevet Ascerthorp og Askerdorp, men har forglemt at bemærke Stedet, 2 $\frac{1}{4}$ Miil fra nærmeste Kjøbstæd Kallundborg med en saare yndig Beliggenhed mellem Skov og Sø ved Skarritssøens vestlige Bred. Vaaningshuset Egebindingsværk med Tegltag, Ladegaarden Bindingsværk og Steentag, upriv. Hartkorn = 17 – 6 – ” - ” -, Skovskyld = 8 – 6 – ” – ”, Mølleskyld = 5 – ” – ” – ” -, = Agerland = 64 Tdr., Eng = 17 $\frac{1}{2}$ Tdr, Skov paa Hovedgaardens Mark 40 Tdr.; Bjergstæd, Stokkebjerg og Snuderup indhegnede Skove, tilhørte forhen, før af Assers-thorp blev Astrup Hovedgaard, disse Byer, med et Areal af 1158 Tdr. Land; indtaget til Skov. Jorderne deels sandede, deels lerede, 25 Køer, 10 Heste, Grydemølle, Kongens Mølle, Bøndergods = 84 – 4 – 1 – 1 -, derpaa Skovskyld 4 – 7 – 1 – 1 -, Mølleskyld = 32 – 1 – ” – 2 $\frac{1}{2}$ -. Omtrent 10 Tdr. Land pr. Tde. Hartkorn paa Bøndergodset, 8 Gaarde, 24 Huse med 2 á 3 Tdr. Land. Hoveri.

5) Grydemølle, en Vandmølle ved Skarritssøens Afløb med gode og ret smukke Bygninger og en behagelig Beliggenhed i Skoven.

Legater og Fattigvæsen, see Hovedsognet.

Mærkeligheder ere mig ingen meddeelte.

Vidskinde Pastorat

indbefatter Vidskinde og Aunsøe Sogne.

Vidskinde Sogn.

Stedet heder i de ældste Dipln.: constant: Wiskyngi S. R. D. VIII, 526 i W. Jordeb. og Viskinge i B. C. ibid. 18. 27. 34. I Danmark er ingen flere Steder af det Navn, men paa Gulland = Gothland – naar vi ikke kunne finde lige Stedsnavne hos os selv i Danmark kunne vi være temmelig visse paa at finde dem østlig i Sverige og paa Øerne, Beviis nok for, at deres Navngivere ere komne øster fra, over Øesel, Gothland, Sverrige, Skaane o. s. v., ligesom og at de før deres Indvandring i Landet værende Stedsnavne, ere om ikke alle saa dog for største Delen forsvundne – er et Sted af samme Navn, der nu skrives Witskinna i Nærheden af Wisby, der efter Strelow alt var Kirkesogn og havde Kirke bygt 1090. Stedet nævnes S. R. D. VI, 568. Hvorfra Stedets Navn har sin Oprindelse er vanslektigt at sige. En Marqvard de Wisk nævnes 1339. Det muligt, at just ikke denne men samme Navn har givet Stedet sit Navn Wiskesenge. Dog er jeg nærmere ved at troe, at det er Wispes-enge. S. R. D. IV, 581. nævner en Tucho Esb. de Vbi dictus Wispe og da Vbi eller som de nu heder Udby ved Kallundborg ligger tæt herved giver dette nogen Sandsynlighed for denne Afstammelse. Wispinge lader sig let i Almuens Mund forandre til Wiskinge. (195)

Sognet har mod N. Bregninge Aae og Vidskinde Veile, mod V. Vørslev, mod S. Udby, mod Ø. Aunsøe Sogn. Overfladen lav, tildeels siid afsænket mod N. og S. ophøiet, banket, tiltagende leret og hist og her temmelig stenet. Den S. O. Deel ned mod Aaen seer ud som en Bugt af Havet, eller et udskyllet og forladt Flodleie. Kongeveien fra Holbek passerer igjennem Sognet og Kirkebyen og gjør her en Vinkel af 120°, ligger 1½ Miil Ø. for nærmeste Kjøbstæd Kallundborg. 13 ½ Miil V. for Kjøbenhavn. Den gamle nordlige nu næsten aflagte Landevei fra Nykjøbing til Kallundborg gaaer, anviist ved Kaaber over Vidskinde Veile. Om Veilen i Indledningen. Det totale Areal = 0,3585 ^q Mile = 3697 Tdr. Land med upriv. Ager og Engs Hartkorn = 283 – 5- ” 2 -, priv 14 – 6 – ” – 2, et Folketal c. 800 Mennesker, 1 Sognekirke, 1 Præstegaard, 1 Skole, 31 Bønderg. hvoraf 10 Arvefæstere, 23 Fæstere, 2 Boelsteder, 89 Huse med Jord, 26 Huse uden Jord, 9 Indsiddere. Bøndergaardene staae for 7½ til 9½ Tdr. Hartkorn med et Areal fra 60 til 70 Tdr. Land. Husene fra 1 til 3 Tdr. Land. Sognet har mange Haandværkere, deriblandt 11 Vævere. Qvægtallet kan antages: 250 Heste, 570 Qvægshøveder, 840 Faar, 300 Sviin. Sædskiftet er godt og Inddelingen af Jorderne dertil, meget godt.

Til Sognet høre:

1) Vidskinde By med Sognekirken, eenlig, strax uden for Byen paa en Banke, med Taarn, 2 Klokker fra 1578 og 1716. Den sidste med Indskrift: R. Slange og (196) Mane preces noctuque preces et festa monebo, Pareat ah monitis Mars, Libitina, Pyra. Liigcapel hvori hvile Generalbygmester I. C. Ernst, forjen Eier af Aunsøgaard †1750 med sine 2 Hustruer Magdalene Foss og Magrete Elisabet Veinmand; over ham et barnlig skjønt Minde af hans Datter Frederica Lovise Ernst. Det fortjener at afskrives, uagtet det alt findes i Hofm.Fund. 8, 225. og uagtet det ei er i vor Tids Zone.

Tak hjerte Fader! Tak for Liv og Sindets Gaver,
En god Opdragelse, et ærligt Navn jeg haver.
For Dyds Exempler, som jeg arvet efter dig
Der meer end Guld og Sølv i Tiden gjør mig riig.
Mit Liv jeg efter dig vil her at føre lære,
Som du en naadig Gud, en Konge troe at være.
Oprigtig mod Enhver, taamodig i Fortred,
Til Døden uforsagt jeg følger dine Fjed.
Til Slutning og Farvel, jeg vil dit Støv omfavne;
Nu min bekymret Sjæl Dig skal i Livet favne,
Jeg lægger hos din Grav min Tak og Glæde hen;
Men haaber snart hos Gud at finde Dig igjen
F. L. E.

Alteret og Altertøiet opbrændte 1744 af Vaadeild. Skraas for Prædikestolen et Epitaphium over en Mand i Læderkøllert med Fru, Sønner og Døttre, hvoraf erfares, at, det er opsat over en Ritmester v. Shephelweises Frue, Magdalene Meyern, † 7 de Febr. 1660. Han skal have boet på Aunsøgaard. Den 7 April samme Aar lod han sin Staldmester = Staldkarl begrave sammesteds. En Deel andre Mindesmærker over afdøde Sognepræster fra 1559, 1601, 1666 og 1729, hvoriblandt det fra 1666 er over en Provst, der paa Epitaphiet kaldes Præpositus districtus Skippingensis. (197)

Døbefad af Messing med Marie Bebudelse og en anden end den sædvanlige Indskrift; Prædikestoel fra 1680. Paa Altertavlen 16 udskaarne Mandsfigurer i to Rader, der, endskjønt de ikkun ere overkalkede, tage sig dog noget derfra ret godt ud. Kirken har 3 Udbygninger paa nordre Side. Imellem de to hviler Sognepræstens Ht. Heineths værdige Hustrue den fromme Susanne Giøe, derover et Mindesmærke og et Jern-Gitter deromkring. Kirketaarnet forekom mig ikke høiere end sædvanligt, men skal dog engang have været et Sømærke, hvis saa er, saa maa det have været Sømærke for Indseglingen i Saltbek Viig, da derigjennem i det 13de og 14de Aarhundrede var Fart paa det bekjendte Korshavn i Nærheden af nuværende Kaastrup. = potus et villa Sctæ Crucis.

Præstegaard inde i Byen noget fra Kirken. Enevert Vaaningshuus og tillige gammelt, gode og tildeels nye Udhuse, hvoraf 45 Fag ere nye opførte siden 1818, god og stor Have, fortrinlig Jordlod med priv Ager og Engs Hartkorn 14 – 5 – ” – 2 - = 125 Tdr. Land, taxeret 62 ¼ Tdr. Besætning: 10 Heste, 30 Køer og 50 Faar.

Skole med temmelig god Bygning, de befalede Indretninger og Apparater, Have og Jord 6 Tdr. Land og 90 – 100 Skolebørn.

Desuden Vidskindegaarden, en sammenlagt Bondegaard, 15 andre Bøndergaarde, 1 Boelsted, 47 Huse med Jord, 14 dito uden Jord, 8 Indsiddere, samt Vidskinde Kroe paa Landeveien, Simplicissima Simplicitas.

2) Løgtved, Løigtved i S. R. D. VII, 18. 28. 125. Løghethweth og Løgæthweth, i W. Jord. l. c. 527 (198) Lothæthweth, og S, D. H. 12 19. 1320 Løgetweth. Dan Mykillatis Søn i Middelsyssel i Sjælland hed Lothar S. D. H. 1, 38. 195. Maaskee og Løgths-tved = Bolig. Navnet Løgh, Laughe, bekjendt i den ældre Historie. Paa ovennævnte Sted S. R. D. VII, 28 tilføjes: habet malam terram, (har en dårlig jord) hvilket endnu bekræfter sig. Stedet ligger 1/8 Miil N. O. for kirken ved Landeveien, har 8 Bøndergaarde, 10 Huse med Jord og 9 Huse uden Jord.

3) Rugtved 1/8 Miil S. for Kirken med 4 Bøndergaarde, 1 Boelsted, 20 Huse, hvoraf 2 uden Jord. I W. I. l.c. 527. heder det Rughtwetoræ, men S. R. D. IV, 382. Rugtved, hvis dette sidste ikke er – som det synes – moderniseret – nedstammer det fra en Rughe, Ruge – ikke fra Rud eller Ruth – en Kolbein Ruge nævnes i S. D. H. VII, 260 ved Aar 1186. Der maa tilforn have været betydelig Skov til Stedet, thi den siger at der var Olden til 90 Sviin, ligesaa i Løgtved til 30. Nu er der aldeles ingen Skov.

Smakkerup = Smekkers-thotp. Navnet Smekker finder V. Simonsen som Adelsnavn alt i det 8de Aarhundrede en Ridder Smekker S, D. H. XIII, 430 1360. D. Atl. V, 1044. Stedet ligger 1/3 Miil V. N. V. for Kirken, N. for Landeveien, med 4 Bøndergaarden. 14 Huse med Jord og 1 Huus uden Jord. Stedet er ikke afsat paa V. Selsk. Kort.

Legater ingen.

Fattigvæsenet har omtrent 30 Fattige, der koste c. 20 Tdr. Rug, 30 Tdr. Byg, 15 Rbd. i Penge. (199)

Mærkeligheder: deraf ere mig ingen meddeelte, men der findes en gammel Kirkebog som jeg har seet, hvoraf nok nogle kunne hentes.

Aunsøe Sogn.

Annex til foregaaende Vidskinde Sogn.

Navnet skreves i den senere Old forskjelligt. Affuensiø, Affensø, Avendse, Avindsø, Auffvindsø og Auffuindese. Men i R. R. D. VII, 35. Aghnesiø, men i den noget aldre 109 – 123 Læsyøholm, i et Dipl. hos Thorkel. 1, 105. 1238 Lesleholm. Dette Læsnøholm blev senere, dog før 1370, deelt i 2 endnu hinanden fraskilte Sogne, Aghnesiø og Holms, nu Aunsøe og Holmstrup. Navnets Oprindelse er af Agnes, bekjendt Qvindenavn i vor Middelalder. Kong Erik den helliges Datter, der 1259 stiftede St. Aghnethæ Kloster i Roeskilde hed Agnes og andre Flere.

Stedet omringes i N. af Bjergsted og Vidskinde, i V. af Udby og i S. af Jordløse Sogne, i Ø. skiller Skarritsøen og dens Udløb i Hallebyaaen Sognet fra Jyderup og Holmstrup Sogne. Stedet ligger 2 Mile Ø. for nærmeste Kjøbstæd Kallundborg. Overfladen er i S. O. og S. V. høi, banket, leret, med høie temmelig bratte Afsænkninger. Ligesaa den S. O. Deel af Sognet hen mod Skarritsøen, høi og banket, deels lav med nøgne krybende Enebærbuske begroede Bakker, deels med Skov, nogle Steder overordentlig stenet, saa at der (200) ei er 1 ^q Al. Jord fri for store og smaae Steen; hvorimellem forhen Skov, der nu er fældet. Dog maatte det kunde anvendes til Skov endnu. Fra Søerne ved Aunsøe

tager Bregninge-Aaen sit Udspring med lave, sumpede, tørvede Bredder, især den vestlige, hvor den danner vide Enge. Et høit, leret, pletteviis sandet Bakkestrøg, rettet i S. og N. er sat ligesom en Dæmning for Aaemosens Vande ikke skal styrte sig i Aunsøe Søer, og derfra gennem Bregninge Aae finde Udløb i Saltbek Fjord.

Sognets totale Areal = 0,1779 [□] Miil = 1786 Tdr. Ld. upriv. Ag og Engs Hartkorn = 88 Tdr. priv. 46 – 5 – 2- 2; Folketal 450 Mennesker, 1 Sognekirke, 1 Skole, 1 Hovedgaard, 8 Bøndergaarde, 3 Boelsteder, 40 Huse med Jord, 22 Huse uden Jord, 2 Vandmøller. Bøndergaardene staae for c. 7½ Td. Hartkorn med c. 9 Tdr. Land til hver Td. Hartkorn. Husene have 3 – 5 Tdr. Ld. Qvægtallet kan antages = 79 Heste = 220 Qvægshøveder, 1020 Faar, hvorunder er indbegrebet Aunsøegaardens 750 Faar, 150 – 200 Sviin.

Sognet indbefatter:

1) Aunsøe Kirke mellem Nørre- og Sønderø med Taarn, 1 Klokke, Kalk og Disk, Alt fra 1700, ligesom Altertavlen. I Kirken en Trætavle med deri indgydte Blybogstaver, som Minde over en Bent Lauritsøn med hans Fader og Farfader fra 1601, en lukt Stoel til Herskabet og nogle Liigstene, hvorom intet er mig meddelt.

2) Strax V. for Kirken ligger Aunsøegaard. Naar den er indrettet vides ikke, men at den er opstaaet af en paa Stedet eller strax derved nedbrudt Bondeby, derom (201) kan ikke tvivles. I Bispecatasteret S. R. D. VII, 35. 122, nævnes den som Sogn. Efter Reformationen kom den til Kronen; Fred. II, Chr. IV, og Fred. III besadde den efter hinanden, som et Jagthuus, hvilket Navn den ogsaa fører i de mange derfra udstædte Diplomer. Fred. III. solgte den til en Oberstl. Møller, hvorefter den havde adskillige Eiere indtil den først i det 18 Aarh. kom til Generalbygmester Etatsraad Ernst. Han byggede en Deel paa Gaarden, dog i al Simpelhed. I denne Eiers Tid blev den ufri Bondejord privilegeret 1725, og kom efter ham ind under Lærkenborg. Saavel den nedbrudte Aunsøe Byes som den ligeledes nedbrudte Nyrandby = Nye-Rands-Byes Jorder udgjøre den største Deel af Aunsøegaards Hov-Marker. Den er derfor tiendepligtig; Beliggenheden er meget smuk, dog noget siid. Da den i fordums Dage var trindt omringet af Skove, var den endnu skønnere, nu er der en simpel Forpagterbygning, Vaaningshuset af Bindingsværk og murede Tavle, dels tegl- dels straae-Takt. Ladegaards-Bygningerne endnu simplere med Straaetag og klinede Vægge, 2 smaae Frugthaver og en Kjøkkenhave – priv. Ager og Eng Hartkorn = 46 – 5 – 2 – 2, Skovskyld 1 – 3 -3 -1, upriv under Gaarde 7 Tdr. Skovsk = 6 – 2 – 2, Agerland 210 Tdr., Eng 80 Tdr., Skov paa Hovedgaardsmarken = 42 Tdr. Ld. Overdrevet 52 Tdr. Ld. med Steen endnu temmelig besaaet, uagtet mange ere opbrudte, og en stor Mængde Steengjærde deraf opsatte, i Besætning 150 Qvægshøveder eller i deres Sted 750 Faarehøveder, 14 á 16 Heste, 7 Marker; Aunsøe Konge og Kirketiende = 88 Tdr. hver; Lille Fuglede Konge- og Kirketiende 224 – 1 – ” – ” – hver; Bjergsted Konge- og (202) Kirketiende hver 146 – 3 – 2 – ”; Trustrup Skov – Byens nævnes S. D. H. 13, 300 Thrumestorp ved Aar 1354. = 100 Tdr. Ld., Mølløvængerne, Elleskov paa den Deel, der støder til Hallebyaae. Ege og Bøgeskov paa Hovedgaardens Mark, sædvanlig Smaaagst. Fiskeri i Nørre- og Sønder-Søe, i halve Mar Søe og i Hallebyaaen, fortrinligt og tilstrækkeligt Tørveskjær, Bøndergods = 465 – 4 – 3 – 14/15, Skovskyld der paa 2 – 6 – 2 – ” -, Møllerskyld 11 Tdr. Der haves 10 á 12 Tdr. Ld. pr. Td. Hartkorn, 38 Bøndergaarde, 78 Huse, hvoraf de fleste = 47 med Jord fra 3 – 10 Tdr. Ld., Hoveri efter Forening af 30 Gaarde. Udskiftningen tilendebragt 1800, 5 Bøndergaarde udflyttede. Under Hovedgaarden ligge Parcellen:

3) Svebøllegavn, Navnet af Byen Svebølle derved. Denne Navngivelses maade kan tjene til Mønster i lige Tilfælde. Det minder os om en ædel Hensigt og huldrig Gavnelyst men Gaard og Borg – det sidste endnu meer – om Næveretten og Slaveriet. Gaarden opbygt 1706 – 1788, simpel Forpagterbygning af Muur og Bindingsværk, svensk Ladebygning af Fyrreplanker, upriv Hartkorn under Aunsøegaards Hovedgaardstaxt, Areal af fornævnte Hovjorder 240 Tdr. Ld. Agerjord, Eng 20 Tdr. Ld., banket og kratbevoxet Jord 90 Tdr. Det upriv. Hartkorn fra Saltofte Vænger = Agerland = 80, Eng = 15, Skov = 55 Tdr. Ld. banket og stenet Jord = 150 tdr. Besætningen har forhen været 80 – 90 Qvægshøveder, 10 á 12 Heste, 50 Faar, nu 490 – 500 Faar og derover. Jordløse Sogns Konge- og Kirketiende = 113 – 3 ” – ”; 7 Marker, indhegnede med (203) Steengjærder, Saltofte Vænger og et Overdrev, Vængerne til Høeslet, Overdrevet til Græsning. Nogle Steder Mærgel til Underlag, Hoveri efter Forening. Jus patr. til Jordløse, sædvanlig Jagt og Fiskeri, Tørveskjær paa Gaardens Grund.

4) Svebølle 1/8 Miil S. for Kirken med 7 Bøndergaarde, 3 Boelsteder, 22 Huse med Jord, 14 Huse uden Jord. En Skole med god Bygning, de befalede Indretninger, Have og Jordlod = 5 Tdr. Ld., 90 – 100 Skolebørn.

5) Steenrand ¼ Miil N. f. Kirken paa den anden Side Aaen, 1 dobbelt Bondegaard med 14 Tdr. Hartkorn, 9 Huse med Jord og 1 Huus uden Jord.

6) Kongens Mølle nordlig ¼ Miil Ø. for Kirken ved Skarritssøens Udløb. Smuk Bygning og gode og beqvemme Indretninger for en borgerlig Familie, god og smuk Have, skjøn Beliggenhed i Skoven og ved Landeveien, Mølleskyld 4 – 6 – ” – ”.

7) Stridsmølle noget sydligere ved samme Udløb af Søen, har en ret god Bygning for en simplere Familie, og ret smuk Beliggenhed i Skoven.

Legater: see under Hovedsognet.

Mærkeligheder: Det bemærkes, at den Strækning som nu udgjør Aunsø og Holmstrup Sogne var før 1370 og ved den Tid kun eet Sogn, under Navn af Lessyøholm, men samme Aar nævnes det som tvende, see mere derom ved Holmstrup. 1199 gav Biskop Absalon til Sorø Kloster: Holbek, Lessiøholm, Eriksleve (hvorpaa senere opførtes Eriksholm) og Krænketorp (i Havrebjerg Sogn (204) Pont. Ann. Eccl. 1, 496. De høilovlige Konger Christ. III, Fred. II., Christ IV opholdte sig ofte paa Aunsø Jagthuus, og naar Jagten Løverdag Aften var tilende, saaes de stedse i den lille Kirke med deres Hoffolk om Søndagen derpaa. Stedet var da aldeles omgivet med store Skove. I Aunsøegaard er et Fideicommis = 50500 Rbd. Sølv og paahviler en Lehnsplicht af 100 Specieseducater. Byen hvoraf Aunsøegaard opstod hed uden al Tvivl Aghnesiøthorp, og r uden Tvivl den Bye der i W. Jordebog S. R. D. VII, 530 heder Angryøthorp og 526 Angrethorp c. duob. Molend. thi det har den og her, naar man dertil henregner ovennævnte Kongens Mølle og Stridsmølle, der ligge den i Nærheden (juxta eand, Villam, som det hedder.)

Wærslev Pastorat

Dertil høre Wærslev og Jordløse Kirkesogne.

Wærslev Sogn.

Sognet og Byen nævnes i S. R. D. VII, 18. 27. 34. og skrives da Weslef, Wæsléf, Wesløf, senere Weierslef og Wærslef, hos Ar. Berntsen Windsleff og Wolf har endog i sin Encom R. D. kaldet Herredet derefter Wærslef Herred, da den ældste Benævnelse maa ansees som den der kommer det oprindelige Navn nærmest, kan det betyde Ve'sleif, maaske og Wethes-leif, begge Navne (205) i Oldtiden og Middelalderen vel bekendte. S. D. H. 1, 35. S. R. D. VII, 41. fl.

Stedet 1 Miil Ø. for nærmeste Kjøbstæd Kallundborg, begrændset i Ø. af Vidskinde, i N. af Veilen eller Saltbek Viig – der er det Hele, hvoraf Veieln kun er en lille Deel, i V. af Tømmerup og Aarby, i S. af Udby. Overfladen i den sydlige og vestlige Deel, høi banket, meer sandig end leeret, afdalende mod N. og N. O., hvor den hen imod Veilen mere og mere aflader sig i en lav, sandet Strandbred, hvor endnu en lille Egeskov eller dog Levninger af Samme, der foruden af Øxen har været stærkt medtaget af de N. V. Storme, for hvilke den ligger aldeles blottet. Kongeveien fra Holbek til Kallundborg overskjærer Sognet i østlig og vestlig Retning, og passere tæt S. forbi Virkendegaard. Den gamle Landevei fra Nyekjøbing til Kallundborg gaaer endnu igjennem Sognets nordlige Deel efter at have passeret Vidskinde Veile hvorefter den over Asminderup bøier ind paa Kongeveien; Sognet er riigt paa Kilder og godt Vand.

Det tot. Areal = 0,5412 ¹/₁₀₀ Miil = 5429 Tdr. Ld., upriv Ager og Eng, Hartkorn 180 – 4 – ” – ” -, priv. 131 – ” – 3 – ” -, Folketal = 560 Mennesker, 1 Sognekirke, 1 Præstegaard, 1 Skole, 1 Hovedgaard, 20 Bøndergaarde, 1 Boelsted, 93 Huse med Jord, 10 Huse uden Jord. Der fødes i Middeltal 15, uægte 1 á 2, ægtevies 4 Par, dør 10. Qvægtallet c. 200 Heste, 590 Qvægshoveder, 500 Faar, og lægges Birkendegaards Faareflok = 1200 til, da 1700 Faar, 200 Sviin. (206)

Hertil hører:

1) Wærslev By S. i Sognet $\frac{1}{4}$ Miil fra Landeveien, mellem temmelig høie skaldede Banker med Kirken, der har Taarn, 2 Klokker begge fra 1757, og de sædvanlige Ornamenten uden nogen særdeles Mærkværdighed.

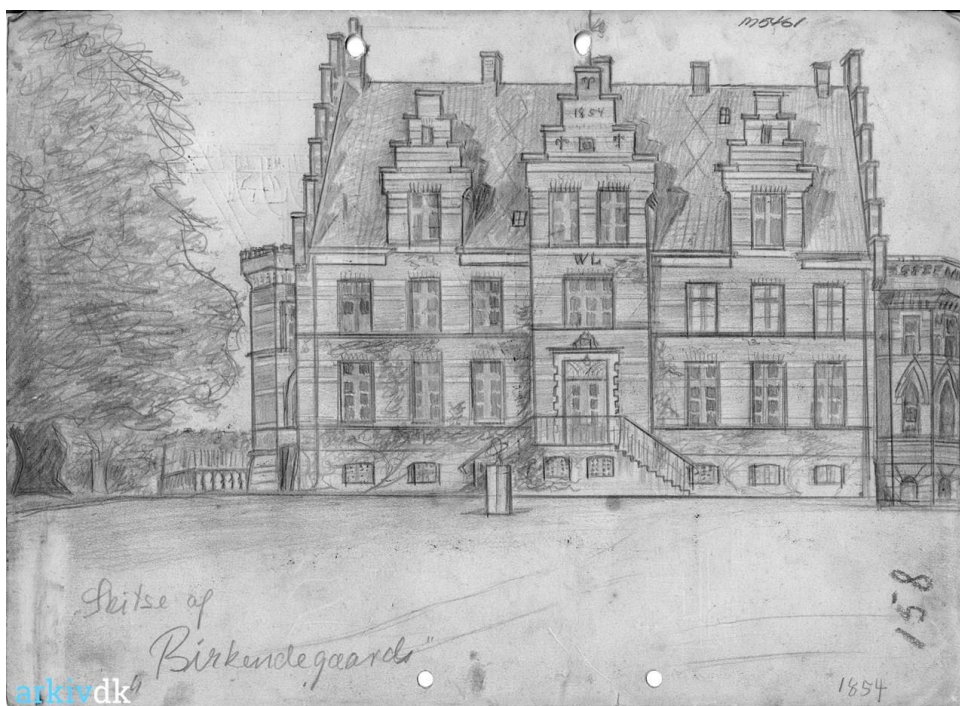
Præstegaard i alt 100 Fag Huus, Bindingsværk og Straatag, god Frugthave, priv. Ager og Eng Hartkorn = 16 – 3 ” – ” = 91 Tdr. Ld., upriv. Dito Calentejord under Gaarden = 3 – 6 – 1 – 2 = 21 Tdr. Ld., taxeret 75, 10 Heste, 24 Køer, 30 Faar.

Skole med almindelig Bygning, de befalede Indretninger, Have og Jord, samt 90 Skolebørn.

Desuden 11 Bøndergaarde, 1 Halvgaard, 26 Huse med Jord, 8 Huse uden Jord.

2) Asmindrup i Bispecat. S. R. D. VII, 18. 27. Asmundrop = Asmunds-thorp, skrives og Asmundæthorp nodlig i Sognet $\frac{1}{2}$ Miil N. for Kirken, med 9 Bøndergaarde, 27 Huse med Jord og 2 Huse uden Jord.

3) Birkendegaard 13 Miil V. for København, tæt ved Hovedlandeveien, 1 Miil Ø. for nærmeste Kjøbstæd Kallundborg og 5 fra Holbek er – som alle vore Hovedgaarde – oprettet af en nedbrudt Nondeby 1684, der hed Byrkingæ, S. R. D. VII, 18. 27. 125. som blev givet som Æquivalent for tabt Gods i Skaane. Byen bestod af 8 Bøndergaarde og Gaardens første Opretter var Jørgen Bielke til Høvidsholm i Skaane. Strax derpaa bleve de endnu tilbageværende Bøndergaarde i Virkinge By lagde under den ny oprettede Hovedgaard, saa at den beholdt et Hartkorn af c. 115 Tdr. Bielke eiede den kun kort, thi 1686 findes Amtsskriver Jørgen Hansen i Kallundborg at have eiet den, (207) hvorefter Hs. Maj. Kongen 1692 tog Gaarden m. v. i Betaling af Jørgen Hansens Enke og Arvinger. Derpaa blev Gaarden imod Eftergivelse af adskilligt, Bielke havde tilgode hos Kronen, overgivet hans Datter Sophie Amalia Bielke 1693. Hun giftede sig med Sognepræsten i Vørslev Hr. H. H. Hwal. Han solgte den 1700 til en Etatsraad v. Schønbek, efter ham fik hans Søn Cancellieraad Schønbek den, men solgte den 1735 til en Justitsraad Terkelsen og han igjen 1742 til General Grev Lerche, hvorefter den kom under Stamhuset Lærkenborg.

Nu har den priv. Ager og Eng Hartkorn = $114 - 5 - 3 - "$ Skovsk. = $" - 5 - 1 - 1 = 640$ Tdr. Agerland, 60 Tdr. Engbund, 110 Tdr. Skov og Krat, et Overdrev Veilemaen = flad Strandeng ud imod Vigen, paa 100 Tdr. Ld., i hver Mark. Forhen Besætning af c. 250 Køer, nu Faarerie af 1200 af den spanske Grande-Race. Vørslev Konge- og Kirketiende hver = $180 - 4 - "$ – $"$: Vidskinde dito hver = $283 - 5 - "$ – $"$ Tømmerup dito dito hver $361 - "$ – $"$ Skovsk. 1 Skjæppe; 8 á 12 Tdr. Ld. pr. Tde Hartkorn; dog have nogle Gaarde ikkun fra 5 til 7 Tdr. for hver Td. Hartkorn. Paa Godset 64 Bøndergaarde udskiftede og 32 deraf udflyttede, 126 Huse hvoraf 86 med Jord fra $1\frac{1}{2}$ til 3 Tdr., Hoveri efter Forening, Godset: Klauby, Udby Sogn, Artsherred, stærkt leret; Kalrød Bregninge Sogn skarp, sandet, stenet, gruset og lymbegroet med 84 Tdr. Hartkorn, deraf 306 Tdr. bortfæstet (208) til 14 Boelsteder og 2 Huusmænd, foruden Kalrød paa 160 Tdr. af Byens bedste Agerland, samt 110 Tdr. Eng og Moseland, og Resten til Højbjerring og Græsning. Hovedgaardens Bygning er nu simpel men ret god Forpagterbygning, der i den senere Tid er aldeles af ny opbygget. Avlsbygningerne vidtløftige,

og paa Vaaningshuset, der bestaaer af tvende Fløie, een for Forpagteren, og den anden for Forvalteren, Tegltag. De øvrige Bygninger straatakte, 1743 blev den flyttet til det Sted, den nu staaer paa. Det er en fortrinlig Eiendom, og mangler kun en anseelig Hoved-Bygning og Have, samt nogen Skov ved Gaarden, for meget at pryde den, bare og nøgen Egn, hvori den ligger.

Legater: Efter Hofm. VIII. 237. staaer 177 $\frac{1}{3}$ Rd. som beholden Kapita af adskilligt Inventarium i Præstegaarden, hvilket af forhenværende Præster skal være givet til deres Eftermænd, men som nu ikke mere findes. Videre: 3 Tdr. & Skjæpper Calente Jord, hvoraf svares 4 Tdr. Byg aarlig, og som nu efter at disse Calenter ere afskaffede hos Præsterne, faaer en fattig Præsteenke Beløbet. De ligge nu under Vørslev Præstegaard og udgjøre 21 Tdr. Ld.

Fattigvæsen c. 30 Fattige som koste 10 á 12 Tdr. Rug, 20 á 25 Tdr. Byg og c. 150 Rbd. i Penge.

Mærkværdigheder i Sognet ere mig ingen meddelte. (209)

Jordløse Sogn

Annex til foregaaende Vørslev Sogn.

Stedet forekommer ikke sjældent i gl. Dipl. og skrives da Jordløse, Jurløsæ og Jnoløsæ, dette sidste 1354 S. R. D. VII, 35. 27. 122. Jurlosa 1257 hos Thork, 1 224. Jurløs i W. Jordeb. S. R. D, VII, 536. og Jorreløsæ 1293. S. R. D. VI, 257 S. D. H. XI, 138. Oprindelsen til Navnet er altsaa enten Juris-løse eller Jorund-løse. Begge bekjendte Navne i Oldtiden og Middelalderen. S, D. H. X, 63 en Juris Stigsøn XIII, 187. 204. 226. fl. C. og Nic. Jure S. R. D. IV, 496. 1274 en Tuco og Stigo Jure, see og Adelslex. 1. 270, ved Aar 1373. S. R. D. VII, 24. 85. Det andet Navn Jorund Jorend er endnu meget ældre. Marm. Dan. 1, 179. S. D. H. 3. 407. Hvad Løse betyder er vel uvist, dog synes saa meget at være vel uvist, dog synes saameget at være vist, at det ei betyder en Mangel paa Noget (*defectus rei alicujus*). Suhm og Langebek oversætte f. Ex. Myrløsæ, palus redemta, og dette er det rimeligste. Det er nemlig tænkeligt at der og i de Tider skete Confiskationer af det seirende Partie i Landet over det beseirede, og at enten den Beseirede selv, ved at underkaste sig Herskeren, indløste for Penge eller Penges Værd det confiskerede Jordegods, eller og at andre Formuende for egen Regning indløste det fra Kronen, og nu fik der indløste Jordegods Dens Navn, der indløste det. Denne Forklaring passer meget vel allevegne f. Ex. Jorunds eller Jures-Løse = Jures Indløsning eller indløste (210) Gods. Grands-Løse = Grands-Løsning, Tølløse = Tuels, Toles, Tøles-Løsning. I Sverrig findes de fleste Løser, dernæst i Sjælland, faae i Fyen og kun 4 i Jylland. Imidlertid maae jeg gjøre opmærksom paa, at foruden Endelsen Lose maa hertil henføres alle Stedsnavne, der endes paa else, der er en Sammentrækning for Løse saasom Slagelse for Slagløse, Tyvelse for Tyffløse, Havelse for Haveløse o. s. v.

Stedet 2 Mile S. O. for nærmeste Kjøbstæd Kallundborg, $\frac{1}{4}$ Miil fra Kongeveien, støder i Ø. til Hallebyaaen, mod N. til Aunsø Sogn, mod V. og S. til Udby Sogn, som og et Stykke til Tiis Søe, berører altsaa paa intet Sted sit Hovedsogn. Landeveien fra Kalundborg til Ringsted gaaer igjennem Sognets sydlige Deel, tæt op til Tiis Søes nordre Bred, hvor man passerer over Hallebyaaens Broer ind i Løveherred. Jordbunden derfra opstigende, leret, høi, banket, stedet, hist og her krattet i N. V.

og V., men derfra sænker den sig langsomt igjen mod N. og N. V. og mod S. O. hvor den paa en stor Strækning ved Mar Søe og saa videre langs ned af Hallebyaaens indtil Tiis Søens Bredder, bliver lavere og lavere, siid, sumpet og tørvet, enkelte Steder med nogen Elleskov og Krat bevoxen. Her nede i Dalen ligger Marsøe, der har Udløb i Hallebyaaen; østlig har man skjønnne Skove, i V. og N. skaldede, nøgne, ligesom flaaede Bakker og ringe Hytter. Marsøe nævnes i S. R. D. VII, 27. Madezøø, stor c. 69 Tdr. Land.

Det totale Areal = 0,2563 [□] Mile = 2571 Tdr. Land upriv. Ager og Engs Hartkorn 113 – 3 – ” – ” -, privl. 64 – 4 – 1 – 1 -, Folketal = 420, 1 Kirke, 1 Skole, 1 Hovedgaard, 18 Bøndergaarde, 1 Boelsted, 33 Huse med Jord. 18 Huse uden Jord. Der ægtefødes i Gjennemsnit v. 10 aarlig, 1 uægte, 1 dødfød, ægtevies 4 Par, dør 8 Mennesker. De fornødne Haandværkere haves her som de fleste Stæder. Qvægtallet kan være her = 170 Heste, 576 Qvægshøveder, hvorunder Vesterbygaard med 250 – 1710 Faar, hvorunder Vesterbygaard, naar den ei har Qvægbesætning, tæller c. 1030, 2 til 300 Sviin.

Dertil hører:

1) Jordløse By omtrent midt i Sognet, med Sct. Jørgens Kirke, hvis Billedstøtte staaer paa venstre Side af Alteret med ungdommelig mildt Udseende, med Glorie om Hovedet, og Spyd i Haanden, hvis underste Ende er jaget imod den under hans Føder liggende Drage. Taarnet har 2 Klokker, den ene fra 1747, den anden med ulæste Munke-Bogstaver. Altertavlen fra 1624, der har det mærkelige, at den er givet af en Herredsfoged Oluf Sørensen og hans Hustrue Anneke Oarkmann, som derunder ligge † † 1627. I Koret en Liigsteen med Munkeskript omkring Randen og derpaa en Ridder i fuld Væbning, hvis Navn er Georg Raffuel. Malerie foran paa Alterfoden, forestiller Gud Fader og Christus kronende Maria, sim pel Prædikestoel, Pulpitur, Herskabsstoel, alt umalet.- Kirkegaarden godt vedligeholdt.

Skole med taalelig Bygning, de befalede indretninger, Have, 60 – 70 Skolebørn.

Desuden 17 Bøndergaarde, 32 Huse med Jord, 30 Huse uden Jord. (212)

2) Vesterby Hovedgaard, 13 Mile fra København vestlig, 2 Mile fra nærmeste Kjøbstad Kallundborg. Samme Oprindelse som vore øvrige Hovedgaarde, af en nedbrudt Landsbye Vesterby, der den Tid laae i Eet ned nuværende Jordløse, der da var Østerby eller den østre Deel af den hele Bye. Byen bestod da af 8 Bøndergaarde, 2 Fløie Muur og Bindingsværk; den ene for Forpagteren, den anden for Forvalteren, teglhængt. De øvrige Bygninger straaetækte. Priv. Ager og Engs Hartkorn = 64 – 1 -1 – 1 – 1 -, Skovskyld 5 Skpr., upriv, Ager og Engs Hartkorn 15 - - 2 – ” -, 500 til 550 Tdr. Land, 9 Marker, Jorderne stærkt lerede, Besætning af 250 Qvægshøveder eller 1250 Faarehøveder (det sidste nu) 20 – 24 Heste. Svallerups Kirketiende af 406 – 4 – ” – ” – tiendeydende Hartkorn og samme Sogns halve Kongetiende. Store Fuglede Sogns Konge- og Kirketiende, hver 319 Tdr. tiendeydende Hartkorn. Lidet Egeskov endnu paa Gaardens Marker samt fornøden Underskov, sædvanlig Smaajagt, Fiskerie Mar og Tiis Søer, samt i adskillige Kjær. Bøndergods = 641 – 3 – 2 – 1½ - og 6 á 8 Tdr. Land til hver Ide. Hartkorn. 62 Bøndergaarde, deraf 25 udflyttede, 100 Huse, deraf 79 med Jord 2 á 4 Tdr. hvoraf 10 udflyttede. Hoveri; jus patr. til Svallerup og Store Fuglede.

3) Beks Kro, simpelt Kroestæd, med en Hestemølle ved den nordlige Bred af Tiis Søe, med en smuk Udsigt der over, hvis østlige stedse opstigende Jordbund er smykket med anseelige Hovedgaarde og Levninger af forhenværende store Skove. (213)

Ørse Mølle ved Sammeløbet af Aaemoseaaens og Skarritssøens Udløb, med Mølleskyld 2 – 7 – 2 – 2 -, Vaaningshuus for en borgerlige Familie. Egnen er her meget couperet, men tillige meget smuk. Herved nævnes i det tidtcikerede B. C. i S. R- D. VII, 536. Molendinum ørwith, der maa være denne saa benævnt af Skoven deromkring, hvis Navn Møllen beholdt.

Legater: Krag's Legat paa 1000 Rbd. Sølv til Solelærerne i Jordløse og Swebølle.

Fattigvæsen: se under Hovedsognet.

Mærkeligheder: i R. R. Ep. Rosk. S. R. D. VII, 18 og 27. nævnes en Bye Struethorp og synes at have lagt herved. Om den skulde være den samme som Thruvestorp, der nævnes i S. D. H. 13, 300. er jeg ikke vis paa saameget mene, som Byen Thruvestorps Navn er vedligeholdet i Thrustrup Skov under Aunsøegaard, og er nok en særskilt og fra Struethorp forskjellig By. Opmaalingsforretningerne ville vel bedst kunde udvise det, da Byens Mærker sagtens paa Kortene og i Udskiftnings-forretningerne nok har beholdt sit Navn. Man kunde maaske der finde dens Mærker og forrige Plads. S. R. D. VII, i R. R. Ep. R. 27 siges Westreby qvæ dicitur Jurlosæ et alia villa qvæ etiam dicitur Jurlöse, forklares nok rigtigst derved, at begge førte Fællesnavnet Jurløsæ, men t man i den senere Tid, da en Deel af Byen flyttede ud paa Heden vestlig, gav den udflyttede Deel foruden Fællesnavnet ogsaa Navnet Westerby. (214)

Holmstrup Sogn.

Annex til Jyderup Sogn i Tudse Herred.

Dette Sogn er vel et af de smukkeste, i hele Herredet i sine Afvexlinger af Skove, Søer, Banker og Dale, især er Egnen om Skarritssøen malerisk, ligesom og den ved Benzonslund og Udsigterne fra de høie Banker i Sognet saare skøn.

Sognet udgjorde i de ældre Tider med Aunsø ikkun eet Sogn under det fælles Navn: Læsyøholm S. R. D. VII, 122. Lessiøholm S. R. D. VII, 373. Lesieholm Thork. 1,105. Aar 1228, = Leses Sø og Holm; Lese nævnes hos Saxo; senere, dog før 1370 maa det være skilt ad i 2 Sogne, thi i S. R. D. VII, 35. i den yngre Deel af Bispecatasteret nævnes det Holmstrop og Aghnesiø Sogne. Dette sidste er forhen beskrevet og udgjorde den vestlige Deel deraf. Holmstrup derimod den østlige. Navnet Læsyøholm havde Sognet da af den ved Lesøe liggende Holm, der endnu hedder Kirkeholmen, hvorpaa det samlede Sogns ældre Kirker var bygget, men Søen Lessøe er for længst tilgroet, og er nu tildeels Eng, tildeels Pløieland.

Nu grændser Holmstrup Sogn i Ø. til Skamstrup og Jyderup Sogne i Tudse Herred, i N. til Skarritssø og dens Udløb i Hallebyaaen, i V. og S. skilles det fra Sæby og Reeslev Sogne ved den mellemflydende Aamosaa. Overfladen er overalt, naar Egnen omkring Kajemose Søe og ned mod Aamosen undtages, hvor den er lav, siid, sumpet og tørvet, ellers høi, banket, snart leret, snart sandet, dog mest det sidste, stenet, krat og (215) skovbegroet.

P. C. Skovgaard Parti fra Skaritssøen 1844.

Overalt har Sandet og Gruset, der mange Steder er blandet med mange Steen, Overhaand og fremstiller sig i mange, deels langstrakte, deels hatteformige Banker, hvoraf den ene ligesom læner sig op paa den anden for at hæve sin Top høiere end Naboens. Strax V. og N. V. for Holmstrup begynder en langstrakt Aas eller Bakkeryg, fuld af Sand, Leer, Steen og Krat, der strækker sig langs Nord op mod Aaemoseaaens Løb, bøjer sig deels vestlig over Ørse Mølle, Svedbølle og Saltofte, deels nordlig over Bjærgsted, hvor den synes at udgjøre Grændsen af det ældre Land imod den senere af Havet forladte, N. og N. O. for Aunsø liggende vide, grusede og stenede Slette, der rækker herfra og til Standbredden. – Til Sognet hører den sydlige og østlige Deel af Skaritssøen, med lave, sandede, stenede, siv og rørbegroede Bredder. Den udgjør det mest romantiske Parti i Sognet, især seet fra den østlige Side ud over Søen til Astrup. Egnen her har i mange Aar været bekjendt af sine fortrinlige Haandværkere, Smede og især Vævere (see derom Adlersborg Gods) som og for sit Damfiskerie ved Bentzonslund. Blandt Bankerne nævnes Stesebjerg ved Kajemose og Langaasen mellem Holmstrup og Ranglemlølle; blandt Søerne Skaritssøen.

Det totale Areal = 0,4464 [□] Miil = 4478 Tdr. Ld. med upriv. Hartkorn – 176 – 1 – 1, med en Sognekirke, 1 Skole, 1 Hovedgaard, 25 Bøndergaarde, 59 Huse med Jord, 23 Huse uden Jord, 1 Vandmølle, Folketallet = 495 Mennesker. Beboerne ere tildeels Fæstere under Adlersborg og Benzonslund, deels Arvefæstere; Qvægtallet kan antages = 170 Heste, 360 Qvægshoveder, 8 til 900 Faar, 200 Sviin. I gennemsnit (216) kan der aarlig fødes 12, uægte 1, ægtevies 6 Par og dør.

Dertil hører:

Holmstrups By med en stor, smuk og mærkelig Kirke, der i det mindre er en Afbildning af Roeskilde Domkirke, og som det var ønskeligt, om den maatte vorde tagen under særdeles Beskyttelse og udpyntet efter sin Tids Smag og Bygningsform. I Katholicismens Tid helliget Sanet Severinus, hvis Navn: Sanct, Severin, Confessor endnu findes i en Munkeskript under Korset, ligesom og Noget af hans Been vare forvarede i Altargraven (Sepulcrum altaris), men disse skulle efter Pontoppidan og

Hofman af en andægtig Khatolik være borttagne, men derpaa maatte man meget tvivle. Ved min Nærværelse i Kirken fandtes under Altargravens Dæksteen der var noget større end sædvanlig, som og noget beskadiget, nogle løse Smaabeen, som Leed af Fingre, dog noget større, men de laae løse, og Graven eller Gruben var opfyldt af Kalkgruus, som tilstrækkelig beviste, at de oprindelige Relikvier for længst vare borte, hvilket man og af de Tilbageblevnes Størrelse maatte formode. Taarnet har efter D. Atl. VI, havt 3 Klokker, hvoraf 1 med 3 Vaabener fra 1400, nu kun 1, støbt 1793; Høikirken hviler paa 2 Rader gothisk-symmetriske Piller, 6 paa hver Side, Hvælvingsbuerne malede; over Korset i en Krands IXOYZ, deromkring med gammel Skrivt: vær troe indtil Døden og jeg vil give dig Livsens Krone. Korset over Choret med 2 Qvindefigurer; paa Korsbjelken med Munkeskrivt: glorioso Confessori sancto Severino Holm loco ducis miraculis ad pene... mortalibus damnatus Af det øvrige kunde (217) jeg ingen Mening udbringe. Altertavlen stor, smuk og stærkt forgyldt, i sædvanlig Katholsk Smag med 2 Fløie, der nu til Skade for Altertavlen altid staae aabne for Støv og anden Ureenlighed; i Midtfeldtet Korsfæstelsen og Røverne, en Engel optager Frelserens Blod, en anden den bodfærdige Røvers Sjæl og en Djævel i Crocodilskikkelse den ubodfærdiges. Dette forekommer paa flere Altertavler. Paa Fløiene af Altertavlen Optrin af Lidelseshistorien i 6 Feldter, Figurerne ved udarbejdede og stærkt forgyldte; omkring Kanterne af Hovedfeldtet 8 forskellige Mænds og Qvindefigurer, hvoraf 2 i geistlig Høitidsdragt. Hele Altertavlen fortjener en nøiere Besigtigelse og Beskrivelse. Altergraven opfyldt med Muurværk og løst Kalk, der viser, at den engang har været tilmuret med Ovfylning, og siden igjen aabnet. Dækstenen af Verde antico som sædvanlig; god Altarbog, gode Messeklæder = hele og ordentlige, 10 Munkestole i Choret, 5 paa hver Side, ved højre Side af Choret en meget smagløs og vanzirende Stoel for Præsten, og en Dito ligessa smagløs Herksabsstoel over Kirkestolene lige over for Prædikestolen, begge maatte man ønske bortskaffede, da de høiligen vanzire Stedet og Kirken, Kalk og Disk sølvforgyldt, paa den Førstes Fod staaer med Munkebogstaver: Bidder for Fruwe Tale af Heikeberrig (i Skaane). Prædikestoel, smukt Billedhuggerarbejde fra 1624 med C. IV øverst paa Himmelen, ned under Christoffer Urnes og Sophie Lindenows Navne og Vaabener. Paa Prædikestolen i 7 Feldter, Evas Skabelse af Adams Side, det forbudne Træe, Spisningen deraf, Udjagelsen af Paradiset og det mærkeligste: Adam gravede med en Spade, og Eva spindende paa en Skokrok med en (218) Natkappe paa Hovedet efter Faldet; med før det: Eva med et stort forgyldt Haar. 4 Rader simple umalede Stole, paa den første inden for Døren, Maria og et Æsel hvoraf dog det Øverste er borte 3 gamle Helgenbilleder nensatte i Taarnet, nemlig et Madonnabillede med Barnet, en Bisp, og en velbevaret Figur, der synes at være Johannes. Over Taarnbuen er malet: Priser Herren Gud, og Kongen Æren, Kirken Prydelse, Menigheden Fornøielse (!) Slaguhr i Taarnet med ligedan Skive i 2 x 12 Timer som i Roskilde Domkirke, men det stod, da jeg var der, af den simple, men naturlige Aarsag, at det ei kunde gaae. Skiven opmalet – elendigt – 1821, hvortil Aarsagen var, at nogle Aar, før den Tid, slog Torden ned i Taarnet, fulgte Klokkestrængen (Staaltraad) ned til Uhret, men sprang dog hen paa en Træstive og afslog en Splint som man fandt oppe ved Sltaret omtrent 45 Alen derfra. Døbefonten (Fons baptismi) af tilhuggen Kampesteen uden Figurer, Døbefad af Messing (fra Messingalderen) uden nogen Slags Indskrivt. I Sacrastiet et Liig i en simpel sort Kiste med Plade, derpaa: Christian Frederik Greve af Moltke føds 11 Septbr. 1799, død 30 Julii 1821, Kirken udmærket velbyggt, Muurværket zirligt samlet, tresedig Bispehuelig, Gavl, som Kirken i Slangerup, Taarnet af anseelig Størrelse, vanskelig og farlig Opgang deri, Plads til 3 Klokker, Taget belagt med malet Blikplade, Kammene paa Taarnet til stor Vanziir her som næsten overalt, thi dette er skeet med mange Kirker, ved sidste Reparation; sløisede: Ringmuren fortrinlig af Munkesteen, men af uregelmæssig Figur, Kirkegaarden meget snæver, paa den sydlige Side 3 store vist meget gamle (219) Lindetræer. Ved Kirkegaarden søndre Side siger

Traditionen., at et Kloster skal have staaet, hvis Grundstene endnu findes; dog synes Pladsen alt for lille, men de 10 Munkestole i Choret give dog Traditionen nogen Sandsynlighed. Indgangen gennem Ringmuren og en Dito ligeover for paa Kirkemuren sees tydelig, men ere nu tilmurede. Ingen Liigsteen hverken i eller uden for Kirken, kun nogle Liigtræer paa Kirkegaarden uden nogen særdeles Udmærkelse. Skjønnere Munkesteen og nøjagtigere Sammenføjning i Muurværket har jeg ikke seet. Kirken som nu staaer, maa være ældre end 1370, thi da nævnes Holmstorp som parochia, 1529 gav Biskoppen Lauge Uhrne i sit testament til Holmstorp Kirke 10 Mk. Ann. Eccl. 2, 424. Kirken formenes bygt 1492, men er som sagt sikkerlig mere ned 100 Aar ældre.

I Byen desforuden 7 Bøndergaarde, 13 Huse med Jord, 14 dito uden Jord, Skole med de befalede Indretninger, med 6 Tdr. Ld. og 60 – 70 Skolebørn, ved Byen Sct. Søens Kilde.

2) Axelholm S. R. D. IV, 522 Axelholm sandsynlig Trykfeil for Axelholm, Axleholm i et Dipl af 1292 ½ Miil N. for Kirken, med 5 Bøndergaarde, 7 Huse med Jord og 3 Huse uden Jord.

3) Kajemose S. R. D. IV, 522 Cathemose Thork. 1, 162. Katemose 1248. 1/3 Miil S. for Kirken med 6 Bøndergaarde, 6 Huse med Jord, 2 Huse uden Jord.

4) Birkenæs i S. R. D. IV, 522. 473 Birkenes ved Skarrits Søe 1/3 Miil N. for Kirken var forhen 2 Bøndergaarde, men disse ere nu udparcellerede til Huse.

5) Broekjøb S. R. D. IV, 522. Brokøp S. O. i Sognet ½ Miil fra Kirken, med 7 Bøndergaarde, hvoraf (220) 2 ere sammenlagte til een og kaldes Grundemosegaarden, 10 Huse med Jord, 3 Huse uden Jord, nye 1821 opbyggt Skole, de befalede Indretninger og 60 – 70 Skolebørn

6) Broemølle, Møllen nedlagt 1777, er nu kun et simpelt Kroested med en muret Broe, hvor man passerer over Aamoseaaen ind i Løveherred, 1292 i et Dipl. heder den Nævitzbro, S. R. D. IV. 512 heder den Molen Nævitzbro cum terra Dampband 1294. S. D. H. XI, 122. 179 – Nærwitzdamps Mølle S. R. D. IV, 522.

7) Ranglemlølle ved Aamoseaaens, Eiendom med gode Bygninger og Indretninger, samt 1 Gaards-Jord, nogle Under- og Overskov.

Benzonslund Hovedgaard med upriv. Ager og Engs Hartkorn 22 – 2 - 2 – 2. Jorderne ere tiendepligtige. Hovedbygningen 3 Fløje, den midterste med Qvist til Gaarden og Haugen. Værelserne indrettede for en herskabelig Familie. Ladegaarden bestaaer af en Ladelængde, en Staldlængde, et Faarehuus, Vogtemiser, Tørvehuus og en Tiendelade uden for Gaarden. Alle Udhusene Bindingsværk, samt Tegltag. 7 Marker for det meste sandede, men ved god Drift stedse i god Gjødningstilstand. I Gaardens Marker en Skov, kaldet Brændeløkke, paa c. 50 Tdr. Ld. af Eeg og Bøg, samt Underskov og en lille Plantage af Gren, (221) Fyr og Lærketræe, alt under Fred og i god Vext. I Skoven en Fiskedam, Kjempedammen, paa 12 Tdr. Ld., foruden 2 andre mindre Fiskeparker, hvoraf den ene kaldes Gulemose. Ved Gaarden en Skov: Møst. (usædvanligt Navn, men er uden tvivl sammentrukket for Mostwith af Familienavnet Must. Most, D. Atl. V, 1038. III, 592), paa 60 Tdr. Ld. af Eeg, Bøg og Underskov, deri en Eng: Nørre Mose paa 12 Tdr. Ld. og en Dito kaldet Birket paa 16 Tdr. Ld., ved Gaarden et vel indrettet Damfiskerie af Karper, Karudser, og Sudere af 8 store Fiskedamme, hvoraf den største Reiemose paa 25 Tdr. Ld.; derforuden 6 mindre Damme til Forvaring for Fisk, bestemte til Salg eller Yngel. Smuk Lysthave foruden en Kjøkkenhave, hvori et Humleanlæg, fornødent Tørveskjær, til Gaarden 23 Huse, der arligen give 1250 Arbejdsdage paa

egen Kost, alle Marker indhegnede med Steengjærder, Beliggenhed i en Dal meget smukt, skøn Udsigt til den paa Landeveien fra Skamstrup til Vennebo. Bøndergodset er bortsolgt og Beboerne bleve derved deels Arvefæstere deels Selveier, ved Salget 1791 medfulgte Bøndergods Ager og Eng Hartkorn = 243 – 7 – 2 – 2½, samt Jyderups Kirke og Kirketiende af tiendeydende Hartkorn = 234., saa og Arnakke Gaard i Svinninge Sogn med upriv. Hartkorn 19 – 2 – ” – 1, det kostede da Alt tilhobe 33,196 Rd., og Dønnerups Løkkerud 1800 Rd. desforuden; 1800 blev Gaarden solgt for 30,000 Rd. foruden Bøndergods og uden Jyderups Kirke, 1806 kostede den 67,000 Rd., Kjøbesummen ved det senere Salg mig ubekjendt, ved Gaarden et Huus uden Jord. (222)

Desuden i Sognet:

Hordalshusene, 5 Huse med Jord, Storkehusene, 3 Huse med Jord, Katrinebjergghusene, med 11 Huse med Jord, Ligodthuse, 2 Huse med Jord, Grønningehuse, 2 Huse med Jord, samt Skyttehuset ved Bentzonslund.

Legater: ingen. Dog kunne maaskee hertil henføres Broekjøb Skole, der er en Gave af Godseierinden.

Fattigvæsen, see Hovedsognet Jyderup i Tudseherred. Mærkeligheder. Først Kirken, der maatte ønskes af en Sagkyndig nøie efterseet, beskrevet og aftegnet. Fra Kirken er til Musæet for Oldsagers Opbevaring indsendt et Glasmaleri 1½ Alen langt og 5/4 Alen Bredt, hvori Maria med Barnet og en Bisp i fuld Ornat, samt 2 adelige Vaabener, det Skafviske og Valkendorfske, Antiqv. Ann. IV, 2. 432. I Skoven ved Bentzonslund er et Altar fra Hedenold paa 6 Underligger med en svær Overligger der er brusten og nedstyrtet. Det synes at være meget gammelt og har en mere antik Udseende end de mange andre jeg har seet. Iblandt de Byer som nu ikke findes, nævnes der i S. R. D. IV, 473 Gungethorp, den skal være nedbrudt, men der skal endnu være et Huus deri Egnen der bære den Navn; ogsaa nævnes Rextorp S. R. D. IV, 522. der er dem nuværende eenlige Gaard Reierstrup ved Skarritssøen. Ligeledes en Bye Cusorp l. c. 522, men om denne vides intet. Indskrifterne i Koret og flere Steder ere læste af Abildgaard og Tegninger deraf forefindes i der antiqvariske Musæum Ant. Ann. 1 155. Det var ønskeligt, at man havde dem lithograferede, da de saa kunde have ved Haanden, naar Eftergrundskning paa Stedet skete, hvilket maaskee vilde lede til mere afgjørende Resultater end nu, da de ere som gjemte.

Seierøe.

Udgjør et Kirkesogn og et Pastorat

I gl. Diplom. hedder Øen: Syræ S. R. D. 1, 175; Seræ l. c. VII, 28; ibid. 35.; Syrø ibid. 528. og Byen nævnes Sireby. ibid. 28. Maaskee Oprindelse af Siger, masskee og af Søør. Marm. Dan.

1, 152. Langebek udleder Navnet af Syr, et Sviin (!) eller af Syra, en Syre (*rumex acetosa* (!)). Navnet Sire og Syre er saavidt jeg erindre, at endnu brugeligt Navn i Norge.

Øen ligger i den efter Samme benævnte Seierøebugt 5/4 Miil N. V. for nærmeste Fastland i Odsherred, Ordrup Næs, Faareveile Sogn; omtrentlig midt imellem Odden og Refsnæs og i nogenledes samme Retning som disse 2 Landtunger, der samtligen vise det Strøg, hvorunder de

underliggende Kalkflotse rette sig hen imod Jylland; omgivet af Beltets Vande, 3 Miil N. for nærmeste Kjøbstad Kallundborg og 2 Miil omtrent fra Beboernes sædvanlige Lade og Lodseplads i Saltbek. Øen er næsten allevegne mod Havet omgivet af høje deels lerede, men dog for det meste sandede Brinker og Landreisninger, inden for hvilke Jordbunden paa begge Sider er noget nedsænkt, lav og siid, meest ringe Mosejord med Tuer og Skjælbund, hvor ikke er Mose. Den S. O. Ende af Landet er gruset og stenet, og ender sig i en høi og smal afstyrtet Banke, Kongshøi, hvis yderste ende er afkappet i samme Retning som Ordrup Næs og Oddens Gnibe, forarsaget ved den mellemknebede Strøms Vælde, den N. V. Ende af Øen er høi, sandet, knoldet (224) og opfyldt med mange Sumpe- og Hedskjær; nu aldeles ingen Skov, dog nogle svage Tegn til at der har været nogen. Midt paa Landet og paa de indvendige Sider af Strandbankerne, er der taaleligt men kun lidet Pløiland, Havet er dybt og reent paa begge Sider af Øen, naar den nordlige og sydlige Spids undtages, hvorfra udstrække sig lange steenbelagte Rev. Vandet; paa den sydlige, der viser henimod Ordrups Næs en Steengrund, der her, som flere Steder f. Ex paa Anholt og Thunø, hedder Knobben. Paalands Vinde reise høi Søe og farlige Brændinger, og skibene maa da i Tide søge Læ paa andre Steder af Øen eller ved Samsø. Havn, hvortil de kunne tye, har Øen ikke, ikke engang for Baade, Handel har den følgelig ei heller uden dens egne Produkter, og den ikkun ubetydelig og i Aftagende. Forhen skal Øen have havt 14 til 18 Skibe, hvormed dens Beboere skulle, som Fragtførere have drevet baade inden og udenlandsk Handel, og da havde Seierøboerne deres Vinterleie i Korshavn i Saltbæk Viig eller Fjord. Deres Rettighed dertil, da Kallundborgerne disputerede dem den, blev dog af Kong Fred II. 1568 bekræftet. Men senere indskrænkedes denne Handel betydelig, da den i sin fulde Livlighed meget skadede Kallundborgs Handel. Nu drives den alene med 2 store og 3 Mindre aabne Baade, der føre Kornvare enten til Helsingør, og da passere de over Oddens eller Sjællands Rev, som de godt kjende, eller og seile de dermed til Saltbæk Viig, hvor de lægge inden for Mullen, hvorfra de leje Vogn til Kallundborg, for dertil at føre de medbragte Korvare. Fragt betales da for hver Vogn med 6 Mk. og over Vandet med 6 ps pr. Tde., men derimod skulle de føre Kornet (225) til Helsingør i Sække betales 2 á 3 Mk. For c. 30 – 40 Aar siden skal der fra Øen være aarligen udskibet 15 á 1600 Tdr. Korn, nu neppe saameget som behøves for at klarere Skatter og Rentepenge, og til at anskaffe de mest nødvendige Ting i Husene.

Øens totale Areal = 0,2074 [□] Miil = 2080 Tdr. Ld. med upriv. Ager og Engs Hartkorn = 149 – 6 – 1, priv. 4 – 4 – 2 – 2, og et Folketal af 450 Personer med 1 Kirke, 1 Præstegaard, 1 Skole, 31 Bøndergaarde, 36 Huse med Jord, tildeels af en nedlagt Bondegaard og 30 Huse uden Jord, samt 2 Veirmølle, hvoraf den Ene af hollandsk Skikkelse; deraf havde den Ene uheldigviis den Skjebne at den i Stormen den 1 Decbr. 1824 omblæste, men er igjen opbyggt af Eierne; 9 Bøndergaarde og 24 Huse deels med, dels uden Jord ere udflyttede, hvilket giver Øen et noget mere livligt Udseende. Efter Middeltal af 11 Aar fødes 15 og dør 8. Qvægtallet kan antages = 130 Heste, 380 Qvægshøveder, 7 til 800 Faar og 170 Sviin.

Klædedragten er som Søemandens for Mandspersonerne; Fruentimmerne klæde sig i eget med megen Flid forarbejdet Værkgarn, hvorefter de noget ligne Kjøbstædfolk i Paaklædning, Sproget er ikke saa drævende, som det almindelige Almuesprog i Sjælland; Beboerne høje og ranke af Vext; meget sædelig og stille i deres Forhold og tilfreds med tarvelig Nydelse.

Brændsel mangler Øen aldeles, Straae, Lyng og Gjødskes samles om Sommeren, tørres i Solen og saaledes forbruges, dog gives og nogen Flad- og Skud-Tørv, men af maadelig Beskaffenhed. (Der vil nok nogen bedre (226) Tørv findes under de af Sandet tilsøgne Moser; hvo, som leder han finder).

Bønderne ere Selveiere, men Reminalsystemet har der, som overalt, anrettet betydelige Ødelæggelser. saa at en Deel af Gaard og Huusmænd har i de senere Aar maatte forlade de kjøbte Steder. Øen var forhen tilligemed Krogerup, Anholt og Nexel et Fideicommis.

Øen indbefatter:

1) Seierøby i S. R. D. VII, 28. Sireby eller Seierby paa Vestsiden af Landet ud til Beltet, med Sognekirken, der har Taar, 2 Klokker, den Ene fra 1621, mærkelig ved den dermed forbundne og bekjendte Fortælling, om at de Svenske i Krigen 1658 – 1660 førte den til Gottenborg, hvor den viste sig saa urolig, at den altid vilde ringe, hvorefter man der besluttede at føre samme tilbage til Øen med et venligt Lykønskingsbrev. See D. Atl. 2, 401. Hofm. Fund. VIII, 227. Etatsrad Engeltofts Univ. og Skoleann. 2, 1808. Den anden Klokke fra 1715 er af Rostgaard givet Kirken, som Taknemmelighedsminde til Gud, fordi han blev sparet i Pestens Tid 1711. Han har tillige, som Kirkens og Øens daværende Eier, givet Kalk og Disk, samt Døbefadet for 1663, givet af en Islandsk Kjøbmand Poul Christensen.

Præstegaard, 4 Længder, en lille Have, en Indlod af 26 og en Udlod af 23 $\frac{3}{4}$ Td. Ld., den sidste meget maadelig Jord, Alt med, priv. Ager og Engs Hartkorn = 4 – 1 – ” – 2.

Skole med temmelig god Bygning, de anordnede Indretninger, Have og Jodlod med priv. Hartkorn (227) ” – 3 – 2 – 2, og 67 skolesøgende Børn, Skolen er stiftet af Rostgaard.

Desuden 20 Bøndergaarde, 49 Huse, hvorefter 28 med Jord og en Hollandsk Veiermølle.

2) Kongstrup $\frac{1}{4}$ Miil S. O. for Kirken i S. R. D. VII, 28. Koningstorp paa Østsiden af Øen med 8 Bøndergaarde og 6 Huse, hvorefter 4 have Jord.

3) Mastrup By $\frac{1}{2}$ M. S. O. for Kirken paa Sydenden af Øen strax nordenfor Kongshøien med 4 Bøndergaarde og 6 Huse, hvorefter 4 have Jord.

Legater: Fr. Rostgaards Legat til Skolen af 24 Septbr. 1740 hvorved det er mærkeligt, at ved Skolen, som han byggede, blev for Skolebørnene indrettet et Mageligheds-Sted Hofm. VIII, 239, 4, noget som endnu næsten allevegne savnes ved vore Almueskoler, og som man engang tog mig meget ilde op, at jeg ansæ Afsavnet heraf for en Mangel ved en vis Kathedralskole i Jylland, hvor man endnu ikke havde Sligt et Magelighedsted for Skoledisciplerne i Aaret 1810; dog tandem triumphat bona causa – det kom. Gid det og maatte komme allevegne, hvor det nu hermed, maa Børnenes Undseelse og Blufærdighed vel temmelig synke.

Christian III gav 9 Maii 1555, Kongetienden af Seierø til Præstens Underholdning. Hofm. I. c. 237 fl.

Fattigvæsenet havde 1824 4 Fattige, som kostede Menigheden 4 $\frac{1}{2}$ Td. Rug, 4 $\frac{1}{2}$ Td. Byg, og 2 Rbd. i Penge.

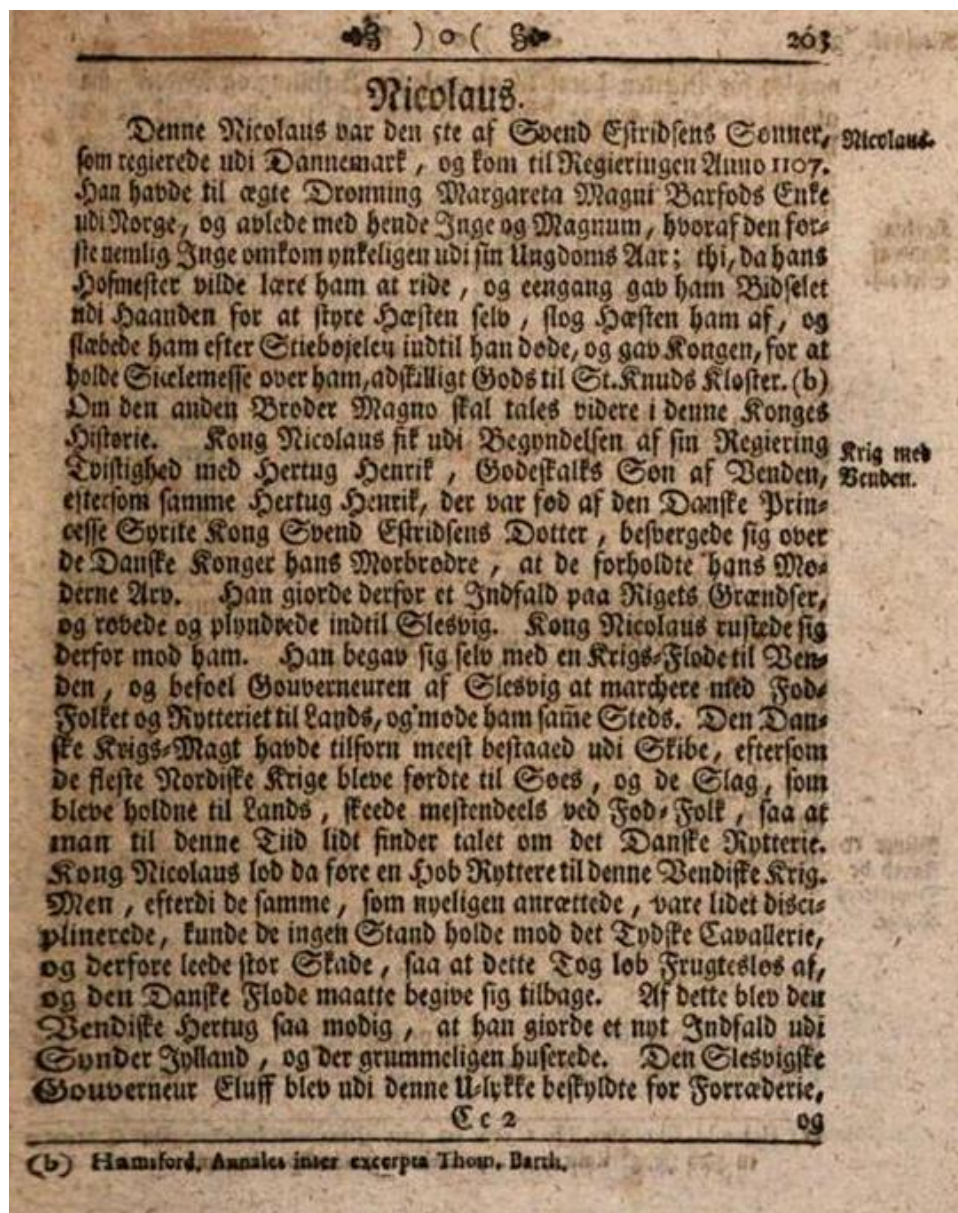
Mærkeligheder. Øen er slet ikke undersøgt i geologisk og antiqvarisk Henseende, der maatte vel dog være noget at finde. 1131 nævner Pet. Olai S. R. D. I, 175 (228) Bellum in Syrö som var imellem Erik Edmund og Kong Nicolaus, hvori denne seirede

Deraf ville nogle udlede Øens Navn qvasi insula victoriosa, men det har ingen Grund, det var desuden ikke Øen der seirede, men **Kong Nicolaus**. Men dersom det Seyrar Thing som omtales hos Suhm D.

H. 3, 249, er et Thing holdt paa Seierøe, som det synes, saa er, sandsynlig endog desforuden, Navnet som Øen har, langt ældre, og kan altsaa ikke have Navnet af denne Krig. Smaaøerne vare sandsynlig de første Steder der fik egne Navne. Men de første Skribentere, der nævne os disse Navne, skreve paa Latin, og deraf er allerede en riig Kilde til Uvished om det rette Navns oprindelige Lyd. Efter Saxo blev her holdt et Sæslag imellem Esbern Snare med 1 Skib imod 40, hvori disse forjages, ogsaa S. R. D. II, 238 nævner det. Dog – man har Lov til at slaae lidt af, maaskee et heelt =. Bemærker man, at Esb. Snare var Absalons Broder, og Saxo Absolons Clerk kan man let indse at Tallet er noget forhøiet.

<https://books.google.dk/books?id=XcYVJFZekuwC&lpg=PA203&ots=K52HPkvN1m&dq=Kong%20Nicolaus&hl=da&pg=PA203#v=thumbnail&q=Kong%20Nicolaus&f=false>

Fra Ludvig Holbergs Danmark Historie om Kong Nicolaus

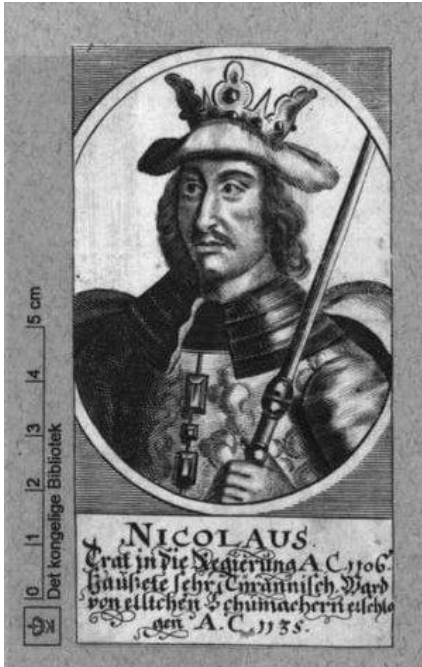

”Nicolaus. = Kong Niels 1065 – 1134.

Denne Nicolaus var den 5te af Sned Estridsens Sønner, som regierede udi Dannemark, og kom til Regieringen Anno 1107. Han havde til ægte Dronning Margareta Magni Barfods Enke udi Norge, og avlede med hende Inge og Magnum, hvoraf den første nemlig Inge omkom ynkeligen udi sin Ungdoms Aar; thi, da hans Hofmester vilde lære ham at ride, og eengang gav ham Bidselet udi haanden for at styre Hesten selv, slog Hæsten ham af, og slæbede ham efter Stiebøjler indtil han døde, og gav Kongen, for at holde Siælemesse over ham, adskilligt Gods til St. Knuds Kloster. Om den ande Broder Magno skal tales videre i denne Konges Historie. Kong Nicolaus fik udi Begyndelsen af sin Regierings Tvistlighed med Hertug Henrik, Godeskalks Søn af Venden, eftersom samme Hertug Henrik, der var fød af den Danske Prinsesse Syrite Kong Svend Estridsens Døtter, besvergede sig over de Danske Konger hans Morbrødre, at de forholdte hans Møderne Arv. Han gjorde derfor et Indfald paa Rigets Grændser, og røvede og plyndrede indtil Slesvig. Kong Nicolaus rustede sig derfor mod ham. Han begav sig selv med en Krigs-Flode til Venden, og befoel Gouverneuren af Slesvig at marchere med Fod-Folket og Rytteriet til Lands, og møde ham same Steds. Den Danske Krigs-Magt havde tilforn messt bestaaet udi Skibe, eftersom de fleste Nordiske Krige bleve førte til Søes, og de Slag, som bleve holdne til Lands, skeede mestendeels ved Fod-Folk, saa at man til denne Tid lidt finder talet om det Danske Rytterie. Kong Nicolaus lod da føre en Hob Ryttere til denne Vendiske Krig. Men, efterdi de samme, som nyeligen anrættede, vare lidet disciplinerede, kunde de ingen Stand holde mod det Tydske Cavallerie, og derfor leede stor Skade, saa at dette Tog løb Frugtesløs af, og den Danske Flode maatte begive sig tilbage. Af dette blev den Vendiske Hertug saa modig, at han gjorde et nyr Indfald udi Synder Jylland, og der grummelige huserede. Den Slesvigske Gouverneur Cluff blev udi denne Ulykke beskyldt for Forræderie, og blev for Rættens dømt til at miste sin Bestilling og Midler, saa at han levede sin øvrige Tiid udi Foragt og Armod. Erik Ejegod havde efterladt sig 3 Sønner, Harald, Knud og Erik. Den anden nemlig Knud blev Hertug udi Slesvig, og tog sig nu paa at forsvare Hertugdømmet mod Venderne. Den samme var en munter og hurtig Herre, didig og særdeles gavmild, saa at han var elsket ikke mindre af Fremmede end af Danske. Saa snart han havde faaet Hertugdømmet Slesvig udi Forlehnning, skikkede han Bud til den Vendiske Hertug Henrik, og tilbød ham Fred. Men Henrik svarede, at han skiøttede ikke meget om de Danskes Venskab, men vilde paa nye søge med Magt at indhente den Arv, som han paa Møderne Side tilkom. Herudover erklærede Knud ham aabenbare Krig, hvilket saaledes forbittede den Vendiske Hertu, at han af Foragt lignede ham ved en utæmt Fole, i hvis Mund han snart vilde lægge Bidsle for at tæmme ham. Derpaa gik Krigen fir sig imellem de tvende unge Hertuger, og finder jeg ikke, at Kong Nicolaus har indviklet sig deri. Det giordtes ey heller nødigt; thi Hertug Knud forsvarede ey alene det Slesvigske, men forflyttede Krigen til Venden. Endeligen blev der giordt Fred mellem dem, og den Vendiske Hertug, da han af Omgiegelse lærerede at kiende Knuds Dyder, fattede saadan Kierlighed til ham, at han erklærede ham til sin Arving udi Venden, hvilket Hertug Knud omsider antog, efterat han længe havde vegret sig derfor, saasom Hertug Henrik slev havde Børn, hvilke han ikke vilde skille fra deres Fæderne Arv. Da dette var skeedinsinuerede han sig saaledes hos Keyser Lotharium 2, at han ikke allene samtykkede dette Fordrag, men endogsaa gav ham Titul af Obotriters eller Meklenborgske Venders Konge.

Medens Hertug Knud distingverede sig saaledes, anvendte hans ældste Broder Harald sin Tiid paa at røve og plyndre saavel Udenlands som Indenlands. Ved Roskild lod han bygge en Fæstning kaldet Haraldsborg, hvor han og hans Selskab havde deres Tilflugt til, og skiulede deres Røver-Koster. Dette varede saa længe indtil Borgere og Bønder omsider rottede sig samen, og dreve ham med hans

Anhang ud af Landet. Den 3die Broder Erik var af bedre naturel. Ham forfuldte Harald stedse, og engang afbrændte hans Gaard. Hvorudover Hertug Knud havde nok at bestille med at forliige Dem. Dette viiser, at alting er gaaet meget buntet til udi Kong Nicolai Tiid, efterdi hans Brødres Sønner saaledes have huseret udi Riget, og seer man ikke, at Kongen har gjort ringeste Bevægelse til styre og dempe saadan U-orden.

Niels, 1065-1134= Nicolaus

Niels var konge af Danmark 1104-1134 og den sidste af Svend Estridsens sønner, der blev konge. Mest kendt for sit og sønnen Magnus' opgør med Knud Lavard og Erik Emune

Niels blev født omkring 1065 og omtales første gang i kilderne i 1086, hvor han må drage til Flandern som gidsel for at storebroren Olaf Hunger kan blive frigivet og overtage kongeværdigheden. Efter Erik Ejegods død i 1103 blev Niels valgt til konge på bekostning af Eriks søn Harald Kesja, der styrede riget i faderens fravær. Han var gift med den svenske kongedatter Margrete Fredkulla med hvem han fik sønnen Magnus og efter hendes død med den norske stormandsdatter Ulvhild.

Wallekilde Pastorat

Dertil høre Wallekilde og Hørve Sogne.

Wallekilde Sogn

Sognets Navn i gl. Dipl. f. E i S. R. D. VII 35, 42. 123. Walekeldæ og Walekelde, ved Aar 1396 (229) Walekyældæ S. O. H. XIV, 393 = Walurs eller Vales, eller Hwalskilde, ligesom Vindekilde er Wins, Wyns-Kilde, der hedder Wallebjergs Kilde. Omstændighederne bekræfte altsaa den fremsatte Etymologie. Mandsnavnet Walur forekommer ofte i den gl. Historie, selv den respective Lokes Søn

hed Walur, een af Odins Goder hed jo og Vale, og Navnet Hwal, een af Odins Goder hed jo og Vale, og Navnet Hwal finder V. S. alt før Kristum, ogsaa senere see Adel. Lex. 1, 250. S. D. H. XIII, 306. D. Atl. V, 1033. Til Stamnavnet bør man helst tage det ældste, naar man ikke har Vished eller dog sikker Formodning om en sildigere Navngivelse. Alt i det 6 Aarhundrede havde vi Herreder og følgelig og deri Byer. Man sees i øvrigt let, at Walurs Kilde ikke var Byen selv, men at Kilden hed saaledes, da man byggede Hytter deromkring, der senere blev til Bye, endnu senere til Kirkesogn, der vedblev at beholde Navnet, som Kilden alt for længst havde.

Sognet begrænses i Ø af Hørve, i N. af Faareveile Sogn, i V. af Nexelbugten og Følleslev Sogn, i S. af Sørslev Sogn og Svinninge Veile, Overfladen høi, banket, leret og mergelblandet, men undertiden især i de norlige Dele, sandet, stedet, skovløs, vandrig, langsomt afdalende mod N. V., hastigere ned mod Svinninge Veile, fortrinlige Jorder i Wallekilde og Skippinge som 20 – 23: 24 efter den skete Bonitering; god Tørveskjær, Underlaget mærgelblandet Leer. Nyekjøbings Landevei til Kallundborg gaar igjennem den vestlige Deel af Sognet, og passerer derpaa gjennem Stareklinte Bye. Mærkelige Banker i Sognet ere foruden Wallebjerg ved Wallebjergs Kilde, Hangshøi, Tudebjerg, Barnet, Volden, (230) Thingbjerg den højeste, hvorfra en skøn og viid Udsigt, temos, Brunsmose, Ladegaardsmose, St. og L. Hulemose, Tingmose, meget stor i Omfang, Uglemose, Bredmose, Maglemose, Højskjær, Skippingemose der strækker sig til Stareklint.

Total Areal = 0,2991 [□] Miil = 3000 Tdr. Ld., upriv. Ager og Eng Hartkorn = 361 – 4 1 – 1, priv 6 – 2 – 3 – 1, Folketal 719 Mennesker, med 1 Sognekirke, 1 Præstegaard, 1 Skole, 42 Bøndergaarde, hvoraf 2 Arvefæstere, 3 Boelstæder, 45 Huse med Jord, 34 Huse uden Jord, 2 Fæstemøller, 1 Veir og 1 Vandmølle. Gaardene staae for 7½ - 8½ Tde Ager og Engs Hartkorn, og der haves 5 – 9 Tdr. Ld. paa hver Tde. Hartkorn, og der haves 5 – 9 Tdr. Ld. paa hver Tde. Hartkorn. Efter et Middeltal ægtefødes = 22 uægte – á 2, ægtevies 7 Par, dør 18. Qvægstanden kan antages = 315 Heste, 614 Qvægshøveder, 650 Faar, 300 Sviin. Endeel af Beboerne have ei ubetydelige Gaaseflokke. I Sognet en Deel Haandværkere, som man ellers kun forefinder i Købstæderne; megen Vindskibelighed.

Dertil Hører:

1. Wallekilde Bye sydlig i Sognet paa Skraaningen af den gjennem Sognet gaaende og ned mod Veilen afdalende Bakkeryg, med en ret smuk og sig godt udtagende Sognekirke, med anseeligt Taarn, 2 Klokker fra (231) 1508 og 1745. Altartavlen fra 1598, senere 1832 marmormalet i Nischer, i den midterste Kristus paa Korset, Prædikestol fra 1605, opmalet 1832, anseelige Marmormonument over Sognepræsten Hr. Skytte † 1750. Opgangen fra Byen til Kirken er forskjønned ved Træplantning. Kirkens ældste Ministerialbog fra 1660; Ringmuur omkring Kirkegaarden.

God Præstegaard med 2 Haver, 66 Fag Huus i Alt, deraf Stuelængden 17 Fag, afbrændte for c. 65 Aar siden, og blev da opbygget efter Tidernes Leilighed, alt Bindingsværk og Straaetag; priv. Ager og Eng, Hartkorn = 6 – 2 – 3 – 1. = 38 Tdr. Ld. god Jord.

Skole med nye, god og anordningsmæssig Bygning, de befalede Indretninger, meget god Have og stor god Jordlod 20 Tdr. Ld., 90 Skolebørn.

Desuden 7 Bøndergaaarde, 7 Huse med Jord, 8 Dito uden Jord; tæt ved Byen Wallebjerg og Wallebjergs Kilde.

2) Bjergesøe, i daglig Tale Bjerresøe strax N. for Kirkebyen med 16 Bøndergaarde, hvoraf 2 under Adlersborg Hovmarker, 19 Huse med Jord, 4 Huse uden Jord. Desuden Skole med sædvanlig Bygning, Have og Jord = 4 Tdr. Ld., de befalede Indretninger, 60 Skolebørn. Byen har en høi Beliggenhed, til dens nordre Side naaede det Vand som havde Navn af Søen, og hvoraf en Deel findes afsat S. for Draxholm paa V. S. Kant.

Af dens høie Beliggenhed og Søen opkom den Navn.

3) Skippinge i gl. Dipl. Skeping 1130. Thork. 1. 113; Skippinge og Skippinghe S. R. D. VII, 25- 28. 43. ibid. IV, 483, om Navnets Oprindelse see Indledningen til Herredet, med 10 Bøndergaarde, 1 Dito (232) nedlagt under Egemark, 10 Huse med Jord. 3 Boelsteder, 16 Huse uden Jord. Herved det oekonomiske Selskabs Plantage i Holbeks Amt. I Efteraaret 1827, var Plantagen kommet saavidt, at den kunde overlade 7313 firskjellige Slags Træplanter imod Betaling fra 2 til 24fz fir Stykket. Der er et Gartnerhuus med Have og en Gartner llnes for Plantagens og Træplantningens Skyld.

4) Stareklint 1206 Starræ Klintæ S. R. D. VI, 423. Starkenklinte ibid 379. Starklinth ibid 404. Starekliint S. R. D. BII, 25. 28. = Starres-Klint. Byen har altsaa Navnet af den ved Stranden liggende Klint. En Ogye Star, en Tuvo Star og en And. Star nævnes ved 1250. S. D. H. X, 397. XIV, 40. Byen ½ Miil N. V. for Kirken høit beliggende mod Bugten, med 9 Bøndergaarde, 1 Boelsted, 9 Huse med Jord, 6 Huse uden Jord. I S. R. D. VI, 423 og S. D. H. XI, 101. Aar 1204 nævnes Staræklintlund, som en maadelig (modica) Egelund og der lægges til: at den blev anseet at være af megen Værdi, desuden var der og en maadelig Poppelskov eller maaskee Plantage modicum Populetum, deraf er nu slet intet. Det er i øvrigt ikke let at begribe, hvorledes en middelmaadig stor Egelund i de Dage, da man ei savnede Træ til Bygning ti at anmærke det.

5) Af Windekilde Bye hører her til Sognet Vand og Hestemøllen, samt et Huus, som beboes af Vandmanden ved Aldersborg = han der besørger Vandledningerne.

6) Draxmølle, Stubmølle med Vaaningshuse samt upriv. Hartkorn 2 – 6 – 3 – 1. (233)

Legater: H. I. Christ. V. Gave af Hørve Kirketiende til Præsten dat. 8 Decbr. 1688. Mag H. Vindekildes og M. Madsens Legat, hver 50 Slettedaler, perpetuerede i Præstegaarden, hvis Rente tilfalder de Fattige i Sognet. Et Legat af Præsten J. H. Helt paa 50 Slettedaler af 12 Julii 1734, Dito af Madam Skytte = 100 Rd. dat. 27 Julii 1758, samt 100 Rd. af Hr. Skytte selv, i Alt 200 Rd. til 10 af de meest nødlidende Fattige, som hverken have Gaard eller Huus, og som enten ere fødte i Sognet eller have boet der i det mindste i 12 Aar. Legat af H. I. Kong Fr. II til Præsten, at Ordrup, Korup og Stubberup Byer, som forhen laae til Wallekilde Sogn, skal derefter henhøre under Faareveile Sogn, imod at Korntienden tilfalder Wallekilde Præst, men de øvrige Indtægter Faareveile Præst, dat. 13 Octbr. 1580. See om Legaterne Hofmann VIII, 228 fl. X, 63 fl.

Fattigvæsenet har omtrent 30 Fattige, der underholdes med c. 10 Tdr. Rug, 40 Tdr. Byg, 150 til 200 Rbd. i Penge foruden Brændsel.

Mærkeligheder: Nogle Steenkiler, Knive og Øxer ere fundne ved Stareklint, deels i en Tørvemose, deels i en Gravhøi. Ant. Ann. 4, 569. 1315 blev Wallekilde Kirkens Indkomster henlagt til det af Bispen Olaus i Roskilde ved Domkirken stiftede nye Prælatur Cantoratet. Fundatsen S. R. D. VII, 127. dat. 6 Septbr. 1315 cfr. ogsaa D. Magaz 4, 235, hvor Siftelsen (ereatio) henføres til et andet Aarstal. I ety Dipl. af 1343 giver Biskoppen som Vederlag for Andet derfra givet Gods, til

Bispebordet sammesteds. 1529 gav Biskop Lauge (234) Urne i sit Testament til Wallekilde Kirke 5 Gylden. Blandt Sognepræsterne til Wallekilde Kirke 5 Gylden. Blandt Sognepræsterne i mange Aar. han er hæderlig bekendt som heldig Oversætter af J. D. Richaelis endnu folkelige Bibeloversættelser.

Hørve Sogn

Annex til foregaaende Wallekilde Sogn.

Navnet skrives i gl. Dipl. Hwyrf og Hwørf, og Hyørf S. R. D. VII, 35. 28. 25. I Sverrig er et Sted af samme Navn, men jeg erindre ei hvor, Oprindelsen til Navnet er mig ubekjendt. I Abelslex. nævnes en M. A. Hwarffwe, der muligt kan have skrevet sig herfra. I Skrivesproget hedder det nu Hørve, men i daglig Tale Hørre; muligt at det er et sammentrukket Navn, og da bliver det vanskeligt at opløse, maaske og ældre end Gothernes Ankomst til vore Lande, og da nedstammer det fra et os ubekjendt Sprog og en os ubekjendt Folkestamme.

Sopgnet begrændses i N. O. og S. af Lammefjorden og Svinninge Veile, i V. støder det til Wallekilde Sogn, er altsaa en Halvø, Overfladen noget banket høi, afstyrter mod Lammefjorden med maadelige Brinker, mod Veilen mere langtsom affaldende, nordlig sandet, sydlig mergelblandet Leer, overalt en Deel Tørv i Moserne, aldeles skovløs. Barnehøien den anseeligste Banke, desuden en Banke der foruden de andre Banker i Wallekilde (235) Sogn, der hedder Sarnet. Af Moser ere Steenmosen og Ellemosen de største.

Det totale Areal = 0,2018 [□] Miil = 2024 Tdr. Ld., upriv. Ager og Engs Hartkorn = 242 – 4 – 1 -, Folketal af 426 Mennesker med 1 Sognekirke, 1 Skole, 28 Bøndergaarde, 1 Boelsted, 26 Huse med Jord, 7 dito uden Jord. I et Middeltal ægtefødtes 16, uægtefødtes 1, ægtevies 5 Par, dør 12. Qvægstanden kan antages = 200 Heste, 364 Qvægshøveder, 492 Faar og 200 Sviin. Adskillige have en Deel Gjæs, men disse have og i den senere Tid da det store Gadekjær utørredes og Tørvemoserne udgravedes, formindsket sig noget. Gaardene staae fra 8 – 2 ” – 2 til 8 – 7 – 3 – 1 Tdr. Hartkorn med 5½ - 8 ½ Td. Ld. for hver Td. Hartkorn.

Hertil hører:

Hørve By N. Ø. I Sognet ved Landeveien, som passerer herigjennem med en lille, lav men vel vedligeholdt Kirke med Taarn, 2 Klokker, den største fra 1591, den mindste ældre men uden Indskrivt. Altartavlen fra 1630 og Prædikestoel fra 1620, begge ny opmalede 1832: Sølvæske til Brødet fra 1752, Seierværk paa Taarnet der vender mod Veien, Korset fra Katholicismen, gammel og meget beskadiget Altartavle fra Katholicismen, der forestiller en Helgen og hans Hændelser, Pulpitur, alle Stolene malede blaagraae, Kirke og Taarn her som de fleste Steder af Kampesteen (= Stene, hvormed man kjempede), hvilket stedse tilkjendegiver stor Ælde, Ringmuur om Kirkegaarden; alt vel vedligeholdt. (236)

Skole med en god og passende Bygning, Have og Jord = 5 Tdr. Ld. og c. 80 Skolebørn.

Desuden 16 Bøndergaarde med Hartkorn = $8 - \frac{1}{2} - 26 = 50 - 60$ Tdr. Ld., 15 Huse med Jord, 6 Huse uden Jord.

2) Weileby i gl. Dipl. her som andensteds Wætleby, Wædlæby, Veteleby 1198, de 2 første i S. R. D. VII, 25. 28. ibid IV, 474. 475. almindeligt Navn for alle Byer ved Veiler; 1/8 M. S. for Kirken paa Landeveien fra Nyekjøbing til Holbek. Byen ligger i en Hule mellem 2 Banker; har fordum været berømt for sit store Gadekjær, hvis Dybde adskillige Reisende i fordums Dage, imod deres Villie have været nødsaget til at maale; med 12 Bøndergaarde $2 - 8 - 7 - 3 - 1 \frac{5}{33}$ Tdr. Hartkorn = $60 - 80$ Tdr. Ld., 11 Huse med Jord, 1 Boelsted med Hartkorn $2 - 7 - \frac{1}{2}$, 1 Huus uden Jord.

Legater: see ved Hovedsognet ligesaa og Fattigvæsenet.

Mærkeligheder: Paa Hørve Byemark 4 lave Forhøininger med Steen omsatte; een af disse har et Gravkammer ved siden af sig, den anden et i Midten. Den længste Forhøining er i Midten overskaaren af en Fordybning, og deri et endnu ei aabnet Gravkammer. Heromkring har jeg for en 30 – 40 siden seet mange Hedensolds Gravsteder, der nu ere forsvundne. Paa Hørve Mark tæt ved Landevien, stod paa samme Tid en lille forkryplet Egelund, der kaldtes Pigernes Grav, om i prophetisk eller antiqvarisk Henseende skal jeg ei sige, kan muligt være en mig ubekjendt Tradition derom; men jeg har ei paa Stedet kunnet opsøge nogen.